

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2022

Ivana Vejvodová

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Diplomatický rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let
1688–1716**
Bakalářská práce

Autor: Ivana Vejvodová
Studijní program: Historické vědy
Studijní obor: BHV18A Historické vědy – specializace Archivnictví
Forma studia: kombinovaná
Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové 2022

Zadání bakalářské práce

Autor: Ivana Vejvodová

Studium: F19BK0148

Studijní program: B0222A120001 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název bakalářské práce: **Diplomatický rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688-1716**

Název bakalářské práce AJ: Diplomatics analysis of the Jaroměř book of testaments and inheritance inventories from 1688 to 1716

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této bakalářské práce je diplomatický rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688-1716, a to v kontextu dějin města i tehdejší kancelářské a právní praxe. V rámci výzkumu tak budu uplatňovány zejména moderní metodické postupy městské diplomatiky. Náležitá pozornost bude věnována i obsahové analýze dochovaných zápisů, která přispěje k poznání každodennosti jaroměřského obyvatelstva na přelomu 17. a 18. století.

Pramen:

SOA Zámorsk, SOKA Náchod, fond Archiv města Jaroměře, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688-1716*, kn. č. 57, inv. č. 59.

Literatura:

Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Brno 2012.

Karel MALÝ a kol. (edd.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013.

Jiří PRAŽÁK, *O diplomatické metodě studia městských knih*, AČ 3, 4, 1953, s. 145-162; 205-227.

Rober ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst České republiky, sv. 31 - Jaroměř*, Praha 2020.

Ivan ŠTOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002.

Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: Václav Vojtíšek, *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 52-85.

Zadávací pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: Mgr. Jindřich Kolda, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 21.12.2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Jaroměři dne 10. června 2022

Ivana Vejvodová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla v první řadě poděkovat doc. PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D. za cenné rady, připomínky, trpělivost a celkové vedení mé bakalářské práce.

Dále děkuji pracovníkům Státního okresního archivu v Náchodě za zpřístupnění fondu města Jaroměře. V neposlední řadě děkuji své rodině za pochopení, které měla při psaní této bakalářské práce.

Anotace

Ivana Vejvodová, *Diplomatický rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716*, Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022, 91 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá dochovanou jaroměřskou knihou kšaftů z let 1688–1716. Cílem této práce byl její komplexní diplomatický rozbor, a to v kontextu dějin města a dalších dochovaných soudních knih, zvláště pak knih kšaftů. Prostřednictvím pramenného výzkumu, při němž byly použity zejména aktuální metodické přístupy diplomatiky, paleografie a právní historie, byly získány poznatky nejen k dějinám tohoto východočeského věnného města přelomu 17. a 18. století, ale též důležité informace k fungování jaroměřské městské kanceláře, v níž obvykle zachycoval úřední agendu jen jeden písař.

Klíčová slova: Jaroměř; věnná města; 17. – 18. století; městské knihy; testamenty; městské právo

Annotation

Ivana Vejvodová, *Diplomatics analysis of the book of testaments and inheritance inventories of the town of Jaroměř from 1688 to 1716*, Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2022, 91 pp. Bachelor Thesis.

The bachelor thesis deals with the preserved Jaroměř book of wills from 1688-1716. The aim of this thesis is its comprehensive diplomatic analysis in the context of the history of the town and other preserved judicial books, especially books of wills. Through the source research, using mainly the current methodological approaches of diplomacy, palaeography and legal history, knowledge was gained not only on the history of this East Bohemian dowry town at the turn of the 17th and 18th centuries, but also important information on the functioning of the Jaroměř town office, where usually only one scribe recorded the official agenda.

Keywords: Jaroměř; dowry towns; 17th – 18th century; municipal books; testaments; municipal law

OBSAH

ÚVOD	9
1 DĚJINY MĚSTA JAROMĚŘE SE ZVLÁŠTNÍM ZAMĚŘENÍM NA DRUHOU POLOVINU 17. A PRVNÍ ČTVRTINU 18. STOLETÍ.....	12
2 JAROMĚŘSKÁ MĚSTSKÁ SPRÁVA A KANCELÁŘ V POBĚLOHORSKÉ DOBĚ.....	22
3 VÝZKUM MĚSTSKÝCH KNIH	28
4 DIPLOMATICKÝ ROZBOR JAROMĚŘSKÉ KNIHY KŠAFTŮ A POZŮSTALOSTNÍCH INVENTÁŘŮ Z LET 1688–1716.....	33
4.1 DOCHOVANÉ ÚŘEDNÍ KNIHY MĚSTA JAROMĚŘE Z OBDOBÍ PO TŘICETILETÉ VÁLCE.....	33
4.2 DIPLOMATICKÝ ROZBOR JAROMĚŘSKÉ KNIHY KŠAFTŮ A POZŮSTALOSTNÍCH INVENTÁŘŮ Z LET 1688–1716.....	36
4.2.1 <i>Identifikace písařských rukou ve sledované kšaftovní knize</i>	<i>38</i>
4.2.2 <i>Vnitřní rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716 .43</i>	
4.2.3 <i>Struktura jaroměřských kšaftů z konce 17. a počátku 18. století.....</i>	<i>49</i>
5 PRÁVNĚHISTORICKÁ ANALÝZA DOCHOVANÝCH ZÁPISŮ JAROMĚŘSKÉ KŠAFTOVNÍ KNIHY	57
5.1 TESTAMENTÁRNÍ PRAXE V JAROMĚŘI VE SVĚTLE DOCHOVANÉ KŠAFTOVNÍ KNIHY Z LET 1688–1716.....	60
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	72
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	76
JMENNÝ REJSTŘÍK	77
MÍSTNÍ REJSTŘÍK	83
SEZNAM TABULEK	85
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	87

ÚVOD

Život člověka končí smrtí. A smrt je jedinou jistotou, kterou v životě má. Často bývá jeho celý dlouhý život zapomenut v okamžiku, kdy mezi pozůstalými propukne boj o jeho jmění. Právě zde může značně napomoci vyjádření projevu poslední vůle člověka, tedy kšaft, chcete-li testament či závěť. Prostřednictvím tohoto ústního či písemného odkazu může zůstavitel rozhodnout, jak bude po jeho smrti naloženo s veškerým pozůstalým majetkem a předejít tak nespárům mezi dědici.

Hlavním cílem této bakalářské práce je komplexní diplomatický rozbor dochované kšaftovní knihy z konce 17. a počátku 18. století,¹ a to v kontextu dějin města a dalších knih zaměřených na testamentární agendu (věnného města) Jaroměře, nacházející se ve fondu „*Archiv města Jaroměře*“ ve Státním okresním archivu v Náchodě. Zkoumaná kniha je třetí v pořadí, navazuje na dvě kšaftovní knihy z období 17. století,² které ve své diplomové práci zpracoval Martin Dušánek.³ Nikdo jiný se tématem jaroměřské testamentární praxe doposud nezabýval.

Práce je tvořena pěti kapitolami. V první kapitole jsou zpracovány dějiny města Jaroměře se zvláštním zřetelem na druhou polovinu 17. a první čtvrtinu 18. století. K sepsání této kapitoly jsou primárně použita díla *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*⁴ církevního kněze a historika Antonína Knappa, jenž při psaní vycházel z městských úředních knih, které se v Jaroměři dochovaly od poloviny 16. století a dále pak z kapitol o historii města obsažených v *Historickém atlasu měst České republiky, svazku č. 31*, který je zaměřen na město Jaroměř.⁵

Druhá kapitola pojednává o jaroměřské městské správě a kanceláři v pobělohorské době. Zde posloužily jako pramenné podklady články autorky Jany

¹ Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Náchod, fond Archiv města Jaroměře (dále jen AMJ), *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, kn. č. 57, inv. č. 59.

² Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1606–1662*, inv. č. 57, kn. č. 55 a *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1626–1687*, inv. č. 58, kn. č. 56.

³ Martin DUŠÁNEK, *Testamentární praxe v Jaroměři za třicetileté války*, diplomová práce (dále jen DP) na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (dále jen KPVHA FF UHK), Hradec Králové 2018.

⁴ Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.

⁵ František MUSIL, *Raně středověký hrad a správní centrum*, in: Robert ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas měst (dále jen HAM) České republiky, svazek č. 31 - JAROMĚŘ*, Praha 2020.

Vojtíškové, zaměřený na výzkum městských kanceláří v Čechách v době 18. století se zvláštním zřetelem na východočeská královská města⁶ a výše zmiňované Knappovy Paměti.⁷

Třetí kapitola bakalářské práce přibližuje oblast výzkumu městských knih, popisuje jejich rozdělení dle Lidmily Sulitkové,⁸ která akceptuje Vojtíškovu třídící schéma⁹ s pozdějšími Haasovými úpravami. Zkoumaná kšaftovní kniha patří dle popisovaného třídícího schématu do podskupiny knih městského soudnictví, blíže pak do knih soudnictví nesporného. Dále jsou zde zmíněni historici zabývající se diplomatickým a právněhistorickým výzkumem městských knih na našem území a na závěr zde nechybí ani absolventské práce na téma testamentární praxe zpracované v rámci Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové.

Čtvrtá kapitola je nejobsáhlejší. Nejprve v jedné z podkapitol shrnuje všechny dochované úřední knihy města Jaroměře z období po třicetileté válce až do konce období sledované kšaftovní knihy a přibližuje vybrané soudní knihy týkající se různých smluv, pamětí, porovnání a stvrzení. Následuje samotný diplomatický rozbor sledované kšaftovní knihy, kde v rámci paleografické analýzy písarských rukou zachycených ve zkoumané kšaftovní knize je postupováno podle pravidel Jaroslava Kašpara,¹⁰ který se zabývá zejména novověkou paleografií a zároveň je přihlédnuto k paleografickému rozboru písma dle Hany Pátkové, která se sice věnuje středověkému písmu, nicméně z pohledu metodiky je využitelný i pro pozdější období.¹¹ Co se týká pravidel transkripce, při přepisu novověkých textů jsou respektována pravidla pro vydávání novověkých historických pramenů,¹² která zpracoval kolektiv pod vedením Ivana Šťovíčka. V případě, že se v textu vyskytuje

⁶ Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kanceláří v Čechách v době 18. století (zejména na příkladu vybraných východočeských královských věnných měst)*, Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století 10, 2020, s. 71–83.

⁷ A. KNAPP, *Paměti*.

⁸ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Archiv Akademie věd ČR a Archiv města Brna 2004.

⁹ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953.

¹⁰ Jaroslav KAŠPAR, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, Praha 1975.

¹¹ Hana PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, Praha 2008.

¹² Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

spodoba znělosti (jak u párových, tak u jedinečných souhlásek), je ponechán tvar slova uvedený tak, jak je v originále.

Pátá a zároveň poslední kapitola bakalářské práce je věnována právněhistorické analýze dochovaných zápisů jaroměřské kšaftovní knihy, která je zpracována podle artikul Koldínova zákoníku,¹³ jenž byl v pobělohorské době sledované kšaftovní knihy stále platný. Kromě vzhledu na testamentární praxi dle platného zákona je zde podrobně zkoumána testamentární praxe ve světle dochované kšaftovní knihy tak, jak byla ve skutečnosti na přelomu 17. a 18. století v Jaroměři vykonávána.

Pramenný výzkum je pak z velké části založen na výše zmiňovaných dochovaných kšaftovních knihách a dále okrajově na radním manuálu města Jaroměře z let 1652–1655.¹⁴ Stěžejním pramenem pak je *Knih kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716*.¹⁵ Vedle toho jsou zkoumány také *nejstarší dochované matriky*¹⁶ města Jaroměře z období od počátku 17. do poloviny 18. století k doložení poměru mezi počtem zemřelých a počtem těch, kteří měli potřebu z různých důvodů svou závěť sepsat. Z pramenných podkladů poslouží také *Soupis poddaných podle víry*¹⁷ a *Berní rula*,¹⁸ ze kterých je čerpána informace o počtu obyvatel a osedlých ve sledovaném období, dále pak informace o zastoupených řemeslech v Jaroměři a významných jaroměřských rodinách.

¹³ Jiří ŠOUŠA – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království českého 1579, edice*, in: Karel MALÝ a kol., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, Praha 2013., s. 51–416.

¹⁴ SOA Hradec Králové, SOKA Náchod, AMJ, *Radní manuál 1652–1655*, nezpracováno, bez inv. č.

¹⁵ SOKA Náchod, AMJ, *Knih kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*.

¹⁶ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign. 66–1, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2.

¹⁷ Lenka MATUŠÍKOVÁ – Zlataše KUKÁNOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko – Bydžovsko 1*, Praha 2017.

¹⁸ Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula. Popis Čech r. 1654 (souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule)*, Praha 1953.

1 DĚJINY MĚSTA JAROMĚŘE SE ZVLÁŠTNÍM ZAMĚŘENÍM NA DRUHOU POLOVINU 17. A PRVNÍ ČTVRTINU 18. STOLETÍ

Město Jaroměř se nachází na strategicky výhodném severovýchodním výběžku Východolabské tabule, na soutoku řek Labe a Úpy,¹⁹ v místě, kde se v raném a následně i mladším přemyslovském období křížilo několik důležitých obchodních cest. První písemná zmínka o Jaroměři (zatím jen jako o hradu) se datuje k roku 1126, kdy zde měl kníže Soběslav uvěznit svého synovce Břetislava. Dodnes není zcela jasné, zda město dostalo svůj název podle knížete Jaromíra,²⁰ nebo podle pražského biskupa Jaromíra-Gebharda (bratra krále Vratislava²¹), případně jiného přemyslovského nositele tohoto jména. Jako důkaz o tom, kdo a kdy povýšil Jaroměř na město, nám chybí podobně jako u mnoha dalších měst zakládací listina. Lze se proto jen domnívat, a k této domněnce se přiklání i další literatura, že oním zakladatelem byl panovník Přemysl Otakar II.,²² známý budovatel měst.²³ Jak uvádí Jiří Frajdl ve své studii věnované některým specifickým rysům v historii východních Čech, tento panovník se zaměřoval na oblast východních Čech z mnoha důvodů – vojenských, politicko-mocenských či ekonomických.²⁴

První písemná zmínka o Jaroměři jakožto městu pochází z roku 1298, kdy panovník Václav II. daroval klášteru v Sezemicích čtyři masné krámy v Jaroměři.²⁵ Na počátku 14. století se v privilegiu²⁶ krále Albrechta a jeho syna Fridricha poprvé

¹⁹ Současná literatura uvádí, že Jaroměř leží na soutoku tří řek – Labe, Úpy a Metuje. Ve sledovaném období však panství Ples (dnešní Josefov – část města Jaroměře), ležící na řece Metuji, nebylo součástí Jaroměře.

²⁰ Jaromír byl českým knížetem v letech 1004–1012. Dušan TŘEŠTÍK – Jaroslav ČECHURA – Vladimír PECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 168.

²¹ Vratislav II., druhorozený syn Břetislava a Jitky byl jako první český vládce korunován králem. Vládl v letech 1061–1092. Krista DŘIŠŤANOVÁ, *Panovníci českých zemí*, Říčany 2019, s. 33.

²² Přemysl Otakar II., přezdíváný „král železný a zlatý“, užíval největší pečeť ze všech panovníků 13. století. Na pečetě o průměru 11 cm byl vyobrazen z lícové strany panovník sedící na trůnu, na rubové straně byl zase vyobrazen v plné zbroji na koni. D. TŘEŠTÍK – J. ČECHURA – V. PECHAR, *Králové a knížata*, s. 268–269.

²³ F. MUSIL, *Raně středověký hrad...*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., *HAM JAROMĚŘ*, s. 1–2.

²⁴ Jiří FRAJDL, *K některým specifickým rysům v historii východních Čech*, in: *Vladimír Wolf et Opera Corcontica*, sborník příspěvků k šedesátinám Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 2002, s. 114–120, zde s. 114–117.

²⁵ Jedná se o majestát Václava II. z 2. června 1298. Erik BOUZA – Hana HOMOLKOVÁ, *Stručné dějiny města*, in: *Jaroměř 1126–1976*, Jaroměř 1976, s. 10.

²⁶ Privilegium pochází z roku 1307. Kromě Jaroměře patřila v této době k věnným městům ještě tato města: Hradec nad Labem, Chlumec, Vysoké Mýto a Polička. Ondřej FELCMAN a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Hradec Králové 2009, s. 275–277.

objevuje zmínka o Jaroměři jako královském věnném městě,²⁷ což byl právní institut věna, kdy se majetky nacházely povětšinou v oblasti východních Čech.²⁸ Úkolem tohoto institutu bylo finanční zajištění českých královen a s tím spojená jejich dostatečná životní úroveň, a to zejména po smrti krále.²⁹

Pokud se podíváme na středověkou podobu Jaroměře, vidíme město, které se svým půdorysem odlišuje od měst zakládaných na tzv. „zeleném drnu“. Náměstí má tvar kapky. Ostroh, na kterém je vystavěno, je tak úzký, že nedovoluje zřídit ani okružní cestu kolem hradeb a zároveň zcela zásadním způsobem vymezuje během středověku a raného novověku prosperitu města. To se rozrůstá pomalu, na lokátorem vytyčených úzkých parcelách jsou vystavěny dřevěné, posléze kamenné domy určené pro obchodníky a řemeslníky. Ti provozují svůj obchod a řemeslo v nejprostornější části domu, tzv. mázhauzu, který se nachází v přízemí a z něhož se schází do patrového sklepa, jenž je klenutý a částečně vyhloubený ve skále, případně se z něj po schodech vystupuje do obytného patra. Domy jsou stavěny do náměstí úzkým štítem a označeny domovním znamením. Pro chudinu a další obyvatele jsou určena nehrazená předměstí. Na západní straně kolem kostela P. Marie tak vzniká Pražské předměstí,³⁰ na východní straně kolem kostela sv. Jakuba pak Jakubské předměstí. K opevnění města slouží z jedné strany řeka Labe a jeho rameno³¹ a z druhé strany městská zeď opatřená baštami. Podle Knappa patřila Jaroměř mezi nejlépe hrazená česká města.³²

A to se nezměnilo ani o dvě století později. Na začátku 16. století byla Jaroměř ležící na polsko-kladské obchodní stezce³³ posledním skutečně opevněným místem

²⁷ Jak uvádí J. Vojtíšková, k věnným městům patřila nakonec města Hradec nad Labem, Jaroměř nad Labem, Vysoké Mýto, Chrudim a Polička, později se k nim přidala ještě města Dvůr nad Labem, Mělník, Trutnov a Nový Bydžov. Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Pisemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011, s. 34.

²⁸ F. MUSIL, *Raně středověký hrad...*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., *HAM JAROMĚŘ*, s. 1–2.

²⁹ Vojtěch KLÍMA, *Trhové knihy východočeských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620*, DP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2016, s. 12.

³⁰ Pražské předměstí vzniklo proražením cesty ve skále a přehrazením řeky Labe. Nejprve bylo toto předměstí nazýváno dolejší, svůj nynější název dostalo v 16. století. Oldřich PŘIBYL, *Inventář I., Archiv města Jaroměře 1504–1949*, Náchod 1969, s. 1–2.

³¹ Labe obtékalo Jaroměř ze severu přes západ k jihu. Strany, které byly více zranitelné, byly chráněny umělými valy. Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (historickogeografické aspekty problematiky)*, *Historická geografie* 45, Praha 2019, č. 2, s. 239–261, zde s. 243.

³² A. KNAPP, *Paměti*, s. 7.

³³ Tato stezka nabyla na svém významu po připojení Slezska k Českému království. O. FELCMAN a kol., *Dějiny východních Čech*, s. 13.

ústícím do Kladského pomezí. Jaroměřští se rozhodli, zřejmě i vzhledem k rostoucím sporům mezi šlechtou a královskými městy, pro kompletní opravu městských hradeb, na základě čehož jim panovník odpustil odvod peněz do královské komory, a to na období následujících tří let. Královské výsady, kterých se Jaroměř v této době dostalo, pomohly městu zvýšit příjmy do městské kasy a podpořily rozvoj řemesel a obchodu. Důkazem zmiňovaných královských výsad může být například pečetení listin červeným voskem,³⁴ stavební obnova kostela sv. Mikuláše, pořádání nového jarmarku,³⁵ či dalšího výročního trhu.³⁶ Do tohoto období lze také datovat budování městského panství. Z dochovaných zápisů v deskách zemských víme, že Jaroměř na začátku 16. století vlastnila rychetní dvůr v Kohoutově i se všemi pozemky a poddanými, dále pak ves Heřmanice s tvrzí, mlýnem, clem a podacím kostelem, vsí Slotov, Brod, Krabčice, Vyhn[á]nov a Prorub.³⁷ V roce 1539 k nim ještě přibyla ves Svinišťany. Kromě těchto vsí patřily v první polovině 16. století k Jaroměři též šosovní vesnice³⁸ Hořenice, Dolany a Čáslavky, jejichž obyvatelé se vzhledem k návaznosti na město těšili mnohým úlevám. V době před stavovským odbojem tak představovala Jaroměř panství se sedmi poddanskými, třemi šosovními a dvěma špitálskými vesnicemi, které dohromady čítaly 169 osedlých, což v porovnání s jinými královskými městy řadilo Jaroměř mezi „*městská panství střední velikosti*“.³⁹

V 16. století postihly Jaroměř ničivé požáry. Při tom druhém, v roce 1548, shořela také fara, škola i radnice a následkem toho přišlo město o všechny úřední písemnosti z let předchozích. Během požárů bylo vážně poničeno městské opevnění a na jeho opravu nemělo město finance, proto byly městské zdi a bašty rozprodány soukromým osobám. Ani morové epidemie (1555, 1582) řádící v 16. století po celé zemi se Jaroměřským nevyhnuly.⁴⁰ Přibyl v inventáři Archivu města Jaroměře z let 1504–1949

³⁴ Tuto výsadu získala Jaroměř v roce 1506, o tři roky dříve, než sousední Dvůr nad Labem, ale o dvacet osm let později za Poličkou. *Tamtéž*, s. 641.

³⁵ Knapp ve svých Pamětech uvádí, že se jednalo o osmidenní jarmark, který se odehrával na sv. Bartoloměje. A. KNAPP, *Paměti*, s. 32.

³⁶ Toto privilegium, které mělo upevnit hospodářské postavení královských měst, získala Jaroměř v roce 1497. O. FELCMAN a kol., *Dějiny východních Čech*, s. 641.

³⁷ Více k tomuto J. VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město...*, s. 246.

³⁸ Šosovní vesnice měly povinnost platit obci šos a odvádět desátky. V případě vsí Dolany a Čáslavky to znamenalo odvod 80 fůr dřeva do obecní cihelny, v případě vsi Hořenice pak 24 sáhů palivového dříví na děkanství. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Předbělohorská doba*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., *HAM JAROMĚŘ*, s. 13.

³⁹ *Tamtéž*, s. 10–13.

⁴⁰ *Tamtéž*, s. 15–16.

zmiňuje živelnou katastrofu z roku 1562 v podobě větrné smrště, „*kteřá byla tak prudká, že se lidé domnívali, že nastal konec světa*“.⁴¹

Již od doby husitské bylo Hradecko považováno za nejvíce protestanský kraj, svým jménem se zde nesmazatelně zapsal husitský kazatel mistr Ambrož, který spolu s odpůrci katolického náboženství vybudoval v nedalekém Hradci Králové tzv. „Malý Tábor“ a byl mezi posledními, jež hájili myšlenky revoluce. To byl také jeden z důvodů, proč na Hradecku probíhal proces rekatolizace mnohem pomaleji než v ostatních krajích Českého království.⁴² V Jaroměři probíhala katolická reformace od roku 1625, kdy dva poslední nekatoličtí kněží byli donuceni opustit město. Od samého počátku spolupracoval kvardián Bartoloměj Mussolinus pocházející z hory Tábor s městskou radou a zavedl v místních kostelích katolické bohoslužby, které vedl některý z jeho kněží. O dva roky později zde již fungovala duchovní správa. Jan Kuběnka popisuje v nejstarší jaroměřské matrice, že v roce 1651 bylo ve městě již jen malé množství nekatolíků. Ti, kteří kvůli víře odešli z města v roce 1626, se povětšinou vrátili zpět. Seznam těch, kteří odešli, vypracoval tehdejší císařský rychtář Jeronym Todt z Kamenice a předložil ho české komoře.⁴³

Těžkou ránu způsobila Jaroměři třicetiletá válka,⁴⁴ odehrávající se v letech 1618–1648. Životní úroveň obyvatelstva se vlivem vysokých finančních odvodů prudce zhoršovala. Když v roce 1639 Švédové vpadli do Čech, zkáza potkala také Jaroměř. V následujících letech Švédové několikrát město vyrabovali a vypálili, ušetřeny nezůstaly ani městský archiv a masné krámy. Vzhledem ke katastrofálním následkům třicetileté války⁴⁵ se městská reprezentace snažila o co nejrychlejší obnovení hranic městského panství. Město po válce vlastnilo pouze jeden obecní dvůr a ten zůstal následkem války několik let pustý, čímž klesla jeho prodejní cena. Dále město vlastnilo obecní mlýn o dvou kolech s vodárnou, tři rybníky, les, obecní lázně,

⁴¹ Oldřich PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 6.

⁴² L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry*, s. 6.

⁴³ Jan KUBĚNKA, *Nejstarší jaroměřská matrika (1628–1705)*, Jaroměř 1945, s. 7.

⁴⁴ Městská obec byla již před třicetiletou válkou velmi zadlužená. Tyto dluhy následně vzrostly o náklady na vojáky a různými kontribucemi. Kniha pamětí z let 1595–1663 obsahuje informace o všech dlužných částkách městské obce a zároveň informace o tom, zda a kdy byly věřitelům zaplaceny. A. KNAPP, *Paměti*, s. 114–125.

⁴⁵ Podle Knappa byla škoda v Jaroměři způsobená třicetiletou válkou vyčíslená ve výši 178 155 zl. *Tamtéž*, s. 109.

sladovnu,⁴⁶ váhu a šosovní vesnice. Příjmy do městské kasy z nemovitého majetku jen pomalu stoupaly. Změna nastala v letech 1666–67, kdy byla rozprodána či rozdána místním i cizím pustá místa na náměstí, aby zde mohly být postaveny nové domy, čímž došlo alespoň k částečnému zvýšení městských příjmů z osedlého obyvatelstva.⁴⁷

Další příjmy plynuly městu z provozování obchodů a živností. Mezi ty nejdůležitější patřilo *pivovarnictví*, které bylo výsadou královských měst. Jaroměř neměla obecní pivovar, pivo⁴⁸ vařili soukromníci,⁴⁹ kteří sídlili na náměstí a obou předměstích a měli k tomu potřebná oprávnění. Jak zmiňuje ve svých „Pamětech“ Knapp, v dochované knize paměti lze nalézt všechna ustanovení o šestnácti artikulích týkajících se vaření piva. Neméně důležitou skupinou živnostníků byli *řezníci*.⁵⁰ Jak již bylo uvedeno, na konci třicetileté války byly masné krámy Švédy vypáleny a musely být vystavěny znovu. V jediném dochovaném radním manuálu města Jaroměře z let 1652–1655 se nachází žádost řeznického cechu o prominutí poplatků na dobu dvanácti let, a to z důvodu vynaložení částky přesahující 200 kop míšeňských na stavební obnovu masných krámů. Starší cechmířtři a mířtři řeznického řemesla zde žádají „*K laskavý paměti V[así] M[ilosti] šetrně přivozujeme, kterak jsme v létu 1649, 15. dne měsíce prosince též také na spisu žádost naši přednášeli před V[así] M[ilosti], a to v příčině krámův masných, které nám v létu 1645 od armády švédské...zbořené, spálené a v nic obrácené byly*“.⁵¹ V Jaroměři se dále nacházely cechy kožešníků, krejčích, mlynářů, pekařů, perníkářů, kovářů, bečvářů,⁵² kolářů, obuvníků, tkalců, kloboučníků, provazníků, koželuhů, barvířů, hrnčířů a mnoho dalších, o kterých se však nedochovaly žádné zprávy. Během 18. století s tím, jak se rozrůstalo

⁴⁶ Obecní sladovna se nacházela za Podzidním mlýnem. O. PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 10.

⁴⁷ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Období třicetileté války, Poválečné století*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., HAM JAROMĚŘ, s. 18–22.

⁴⁸ V Čechách se vařilo pivo z pšenice, tzv. bílé či bledé a z ječmene pivo tmavé či červené. Oves se jako hlavní přísada nepoužíval, ale zřejmě se tajně přidával do piva pšeničného či ječmenného. Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Řemesla našich předků*, Praha 1987, s. 113.

⁴⁹ V roce 1602 vařilo v Jaroměři a na obou předměstích pivo 267 měšťanů. O. PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 10.

⁵⁰ O tom, že šlo o velmi ceněné řemeslo, svědčí záznam ve sledované kšaftovní knize, kde v zápise označeném A5 ze 14. března 1689 odkazuje Ferdinand starší Mann, člen vážené jaroměřské rodiny, řeznický krám manželce Kateřině. SOkA Náchod, AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, A5.

⁵¹ Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Hradec Králové, SOkA Náchod, AMJ, *Radní manuál 1652–1655*, nezpracováno, bez inv. č.

⁵² Bečvář (něm. Bötscher, Schwarzbinder) vyráběl bečvy, kádě a sudy z dubového dřeva. Toto označení se u nás přestalo používat zhruba v polovině minulého století a tento obor splynul v jeden s bednářským řemeslem. M. JANOTKA – K. LINHART, *Řemesla*, s. 141.

obyvatelstvo, přibývala také nová řemesla. Zmínka o nich se nachází v řádu hašení ohně z roku 1788, kde jsou vyjmenováni další řemeslníci, jako je kotlář, plechař, zámečnick, šiftař, cvečkař, sklenář, bednář či soukeník.⁵³

Pokud bychom chtěli mít lepší přehled o řemeslech, která se v Jaroměři vyskytovala, lze nahlédnout do *Soupisu poddaných podle víry z roku 1651*, který nechala vyhotovit po ukončení třicetileté války světská vrchnost, aby získala informace o náboženských poměrech a smýšlení tehdejšího obyvatelstva. V Jaroměři a přilehlých šosovních vesnicích, kde tehdy žilo dle soupisu 953 osob,⁵⁴ se tohoto úkolu zhostili rychtář, purkmistr a konšelé města, jak je uvedeno na začátku soupisu města Jaroměře. Nutno dodat, že v soupisu nejsou uvedeny děti mladší 10–11 let, tzn. děti, které ještě nebyly u první zpovědi.⁵⁵

Díky tomuto soupisu známe nejen složení městské rady, jména písaře, městského a císařského rychtáře, ale také víme, jaká povolání se zde v polovině 17. století vyskytovala. Stejně jako v jiných městech, patřil mezi nejčastější povolání řezník⁵⁶ (28 výskytů), dále pak krejčí (17), švec (12), pekař (11), provazník (7), následován kožešníkem, tesařem, kovářem a tkadlecem (5), mydlářem, koželuhem, hrnčičem (4), mlynářem, kloboučnickem, handlířem, sládkem, bednářem (3), kráječem suken, hlásným, šrotýřem, zámečnickem, šmalcářem,⁵⁷ truhlářem, jirchářem, kolářem a branným (2). V jedinečném zastoupení jsou zde řemesla perníkář, který se v nedalekém Dvoře vyskytuje velmi hojně, barvíř pláten, kantor školy, zvoník, ručníkář, krupař, muzikář, sedlář, rybář, hodinář, lazebník, obecní posel a šafářka.⁵⁸

Jaroměř byla městem zemědělským a řemeslným, zejména pro potřebu vlastní a blízkého okolí se zde pěstovalo obilí (zejména oves, ječmen, žito a pšenice), v místní

⁵³ A. KNAPP, *Paměti*, s. 138–144.

⁵⁴ Srov. V polovině 16. století žilo ve městě zhruba 2000 obyvatel, na konci 16. století císařský rychtář uváděl ve zprávě pro českou komoru, že ve městě, na jeho předměstích a v šosovních vesnicích je dohromady 274 osedlých. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město...*, s. 254.

⁵⁵ L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry*, s. 5.

⁵⁶ Řezníci byli hojně zastoupeni i mezi radními. V polovině 17. století toto povolání vykonávali např. Jan Kroupa, Tobiáš Komínek, Pavel Michalec nebo Ferdinand Mann. *Tamtéž*, s. 422–438.

⁵⁷ Toto povolání je uvedeno u radního Daniela Khyllingera. *Tamtéž*, s. 426.

⁵⁸ *Tamtéž*, s. 419–438.

části Brdce vinná réva, písemné zmínky dokazují také pěstování chmele⁵⁹ nedaleko řeky Úpy. Nacházely se zde louky, pastviště, zelinářské a ovocné zahrady.⁶⁰

Lze předpokládat, že třicetiletá válka byla obdobím, během kterého se zde začínali rodit ti, jejichž závěti se později objevují ve zkoumané knize kšaftů a pozůstalostních inventářů. Tuto domněnku potvrzuje studium pramene – nejstarší dochované jaroměřské matriky narozených, oddaných a zemřelých z let 1628–1705,⁶¹ kde lze narození některých těchto osob nalézt. V roce 1628 se tak dle zápisu v matrice narozených narodila v šosovní vsi Dolany Dorota Chmelíková, později provdaná Ludvíková (kšaft B2), v roce 1633 pak v Jaroměři budoucí majitel masného krámu Ferdinand Mann (kšaft A5), ve stejném roce i Matěj Novotný (kšaft I1). V roce 1638 přišel na svět budoucí významný měšťan a spoluradní, Petr Komínek (kšaft E4) a téměř na konci třicetileté války pak Jiří Just (kšaft M2).⁶² Díky zmiňovaným švédským vpádům pak v matrice narozených chybí křestní zápisy z let 1639 a 1641 a dále pak rok 1646. Také některé další roky (1640, 1647) jsou neúplné.⁶³

Město se z této války ještě nestačilo vzpamatovat a přišla další rána, kdy v roce 1670 bylo vinou manželky císařského rychtáře Matyáše Švendy z Rosenfeldu⁶⁴ zasaženo obrovským požárem, jenž spálil dvě třetiny domů na náměstí, obě Varty a téměř celé Jakubské předměstí. Pro tentokrát nebyly uchráněny ani veřejné budovy, jako kostel sv. Mikuláše (kde se ve věži samým žářem slily hodiny), radnice, obecní mlýn, vodárna, děkanství či sladovna. Jelikož požár vypukl v době velkého sucha, shořela také krytá lávka pod radnicí směřující přes řeku Labe k ostrovu. Po tomto ničivém požáru byla Jaroměř ušetřena ze strany císařovny na tři léta od platby šosu a dalších poplatků. V roce 1680 znovu zasáhl Čechy mor a v Jaroměři téhož roku zemřelo 133 osob, což bylo třikrát více než za roky předchozí.⁶⁵

⁵⁹ U nás se chmel pěstoval již od 9. století. Nejprve si ho výrobci piva pěstovali sami, proto lze nalézt zmínky o chmelnicích téměř u každého velkostatku. Od 16. století přibývá specializovaných měšťanů a sedláků a některá města ověřovala kvalitu a původ chmelu zvláštními pečeti. Zda se tak dělo i v Jaroměři nebylo zjištěno. M. JANOTKA – K. LINHART, *Řemesla*, s. 114.

⁶⁰ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město...*, s. 255.

⁶¹ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign. 66–1.

⁶² *Tamtéž*.

⁶³ J. KUBĚNKA, *Nejstarší jaroměřská matrika*, s. 7–8.

⁶⁴ Obec dosáhla toho, že byl rychtář o měsíc později odvolán a zároveň zaplatil odškodné 900 zl. J. VOJTÍŠKOVÁ, *Poválečné století*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., *HAM JAROMĚŘ*, s. 23.

⁶⁵ A. KNAPP, *Paměti*, s. 145–147.

V nejstarší zmiňované dochované jaroměřské matrice lze v úmrtních zápisech dohledat kromě jména zemřelé osoby také její povolání, jména rodičů, někde je uvedeno i nemoc a místo, kde byl zesnulý pohřben. Největší počet úmrtí (133) pochází právě z roku 1680, kdy Jaroměř postihla zmiňovaná morová epidemie. Ve stejném roce se zde narodilo 83 dětí (z toho 32 hochů, 49 děvčat a 2 děti neurčeného pohlaví) a uskutečnilo se 26 svateb.⁶⁶

V roce 1654 byly ukončeny práce na soupisu veškeré poddanské půdy, ze které se vrchnosti platily berně. Vznikla tak *Berní rula*, což byl kompletní soupis vesnic, měst (ať již královských, poddanských, horních, ochranných, věnných), dále pak samot, mlýnů, hamrů, manů, dvorů, hutí a dalších míst. Berní jednotkou byl pojem „osedlý“. Za jednoho osedlého se počítal sedlák, ale také čtyři chalupníci nebo osm zahradníků. Také řemesla a živnosti byly určovány v osedlých. Komise, které byly pro tento účel zřízeny, měly za úkol navštívit domy, statky a chalupy a sepsat ve městech počty sousedů a na vsích počty sedláků, chalupníků a zahradníků. Kromě jiného se zapisovaly i pusté grunty.⁶⁷ V Jaroměři se v roce 1654 podle Berní ruly nacházelo 163 sousedů, 7 nově osedlých, 59 rozbořených a pustých stavení a 1 farní kostel. Tento přehled nám mimo jiné ukazuje stav města po třicetileté válce.⁶⁸

Právě po třicetileté válce nebylo vzhledem k finanční náročnosti téměř možné konat pravidelné roční obnovování rady,⁶⁹ proto na konci 17. století zavítal podkomoří⁷⁰ do Jaroměře pouze jednou za tři až čtyři roky. Po roce 1700 se panovník rozhodl, že bude prospěšnější od pravidelného obnovování rady ustoupit a nechat správu obce té samé osobě. Od té doby zůstávali členové rady na svých postech doživotně, pokud tedy nebyli povýšeni či z vážných důvodů propuštěni.⁷¹

Na přelomu 17. a 18. století probíhal mezi městem a jeho šosovními vesnicemi spor o poddanské povinnosti, které měly být podle obyvatel šosovních vesnic ukládány neoprávněně. Trval celých sedm let a nakonec bylo obyvatelům šosovních vesnic

⁶⁶ J. KUBĚNKA, *Nejstarší jaroměřská matrika*, s. 7–11.

⁶⁷ K. DOSKOČIL (ed.), *Berní rula*, s. 7–15.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 267.

⁶⁹ Města při každoroční obnovování rady odváděla panovníkovi vysoké platy a dále pak několikrát do roka posílala své královně dary. V roce 1706 poslala Jaroměř královně Eleonoře Falcké lososy. Dagmar KRŠKOVÁ, *Královniny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 16.

⁷⁰ V roce 1684 odstoupil z úřadu podkomořího věnných měst hrabě Krištof František Vratislav z Mitrovic a ještě téhož roku ho císařovna Eleonora, matka císaře Leopolda, nahradila novým podkomořím – hrabětem Karlem Fridrichem z Daunu. A. KNAPP, *Paměti*, s. 147–148.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 126–127, 168–173.

místodržitelstvím potvrzeno jejich postavení v městské komunitě se všemi právy a povinnostmi, aby se předešlo případným dalším neshodám. Jak uvádí Jana Vojtíšková v Historickém atlasu měst, byli obyvatelé povinni vykonat pět pracovních dní s potahem, museli být nápomocni pro případ nepředvídatelných událostí na obecním majetku, podíleli se na opravách silnic, v případě úrodných sklizní měli odevzdávat určený díl žita, odebírat městské pivo nebo využívat obecní mlýn. O čtyři roky později se spor rozhořel znovu a trval dalších sedm let, kdy skončil ve prospěch obyvatel šosovních vesnic.⁷²

Doba pobělohorská je v Čechách spjatá s pronikáním baroka, a to zejména v oblasti malířství a architektury.⁷³ V Jaroměři se nachází významné barokní dílo na bráně kostela sv. Mikuláše, kam po smrti otce, bývalého císařského rychtáře Václava Kosiště,⁷⁴ nechala roku 1707 jeho dcera Anna zhotovit jezdeckou sochu sv. Václava.⁷⁵

Co se týká šlechtických rodin, v Jaroměři na konci 17. a na začátku 18. století pobývala již pouze rodina Cikánů z Čermné. Znak Václava Vilíma Cikána z Čermné a jeho manželky Eusebie Kateřiny Smrčkové z Mnichu, zesnulých na konci 17. století, se zachoval na stolici nacházející se na kůru kostela sv. Jakuba. Jejich starší syn František Albrecht se oženil s dcerou hejtmana kraje Hradeckého, Rudolfa Dobřenského z Dobřenic a spolu drželi tvrz a zboží Štěpánov u Choltic. Mladší syn Vilím Rudolf⁷⁶ byl zase pánem na Hořeni a Dolení Čermné, Malé Bukovině a také vlastnil šosovní dvůr náležející k Jaroměři. V roce 1702 se oženil s dcerou císařského rychtáře Václava Kosiště, vdovou po měštěninu a spoluradním Petru Komínkovi.⁷⁷ Podle zápisu v matrice oddaných se svatba konala 25. června 1702 a jako svědci jsou

⁷² J. VOJTÍŠKOVÁ, *Poválečné století*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., HAM JAROMĚŘ, s. 23–24.

⁷³ Mezi významné autory českého baroka lze zařadit architekty Santiniho, Dientzenhofery, Alliprandiho, sochaře Brauna či Brokofa nebo malíře Brandla. Ivo KOŘÁN, *Braunové*, Praha 1999, s. 8.

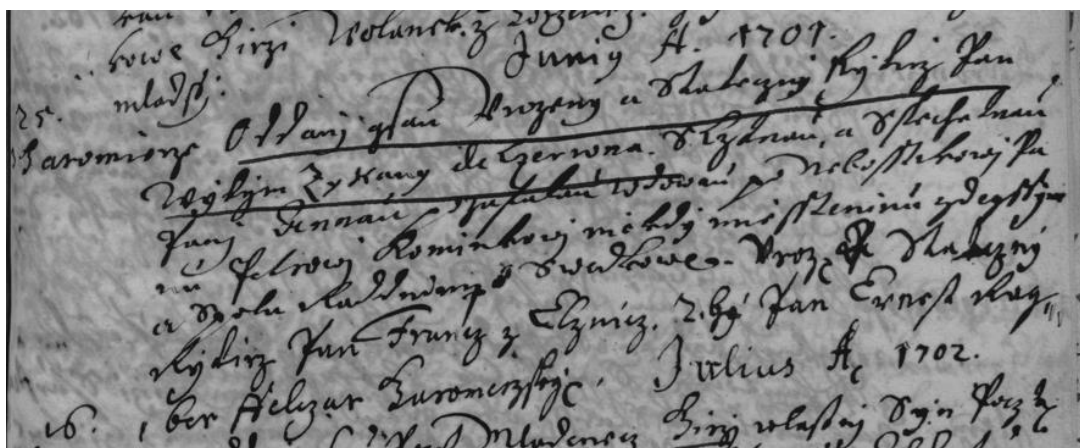
⁷⁴ V matričním zápise je uvedena příčina smrti: „Šlakem poražený náhle zemřel“. Václav Kosiště byl pohřben 22. ledna 1705 ve věku 66 let. SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2, fol. 220.

⁷⁵ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Poválečné století*, in: R. ŠIMŮNEK a kol., HAM JAROMĚŘ, s. 25.

⁷⁶ Vilím Rudolf umírá v roce 1713. V matričním zápise doslova stojí: „Dne 30. pohřbený při chrámě Páně svatého Jakuba v Kristě urozený a statečný rytíř, pan Rudolf Vilím Cikán z Čermný, věku svého 53 léta.“ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, fol. 231.

⁷⁷ A. KNAPP, *Paměti*, s. 173.

zde uvedeni urozený a statečný rytíř Franc z Elznic⁷⁸ a jaroměřský felčar Ernest Rajber⁷⁹ 80

Obr. č. 1 Zápis z matriky oddaných o svatbě rytíře Vilíma Rudolfa a Anny Komínkové, ovdovělé dcery Václava Kosište⁸¹

⁷⁸ František Albrecht Elznic z Elznic koupil po Matyáši Švendovi z Rosenfeldu dvůr s rolí v Dolcích v Jaroměři a pobýval zde až do roku 1700, kdy vše odprodal a přestěhoval se do Přelouče. A. KNAPP, *Paměti*, s. 173.

⁷⁹ Arnošt Rojbr působil jako felčar v Jaroměři od roku 1690. Zemřel v roce 1725. *Tamtéž*, s. 180.

⁸⁰ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*.

⁸¹ *Tamtéž*, fol. 436.

2 JAROMĚŘSKÁ MĚSTSKÁ SPRÁVA A KANCELÁŘ V POBĚLOHORSKÉ DOBĚ

Město bylo za účast ve stavovském povstání potrestáno dočasným zabavením privilegií a majetku, které mu byly vráceny zpět v roce 1628. Ferdinand II.⁸² dosadil do měst královské hejtmany, ale ti ve svých funkcích nevydrželi příliš dlouho, tudíž se vše vrátilo do stavu druhé poloviny 16. století, kdy byla významně omezena autonomie měst, do doby, kdy král zabral veškerý pozemkový majetek a města mu musela odevzdávat městské i zádušní důchody, čímž docházelo k jejich zadlužení. Opatřeními se významně posílil panovníkův vliv ve městě, kde byl od poloviny 16. století dosazen královský rychtář.⁸³ V roce 1651 byly v českých městech vydány instrukce pro jejich činnost (na Moravě k tomuto došlo až o osm let později). Rychtáři měli spolu s konšely dohlížet v zájmu panovníka na administrativní činnosti a na městské hospodářství. Policejní, veřejné a hospodářské záležitosti spadaly pod vliv podkomořího.⁸⁴ Obsazení úřadu *císařského* či *královského rychtáře* je v Jaroměři velmi dobře podchyceno díky Knapovým Pamětím. Víme tedy, že v době, ze které pochází sledovaná kšaftovní kniha a krátce před ní, působili v Jaroměři tito rychtáři: v letech 1647–1670 výše zmíněný *Matyáš Maximilián Švenda Kladenský*, který byl vystřídán bývalým správcem panství náchodského a hradištského *Matyášem Lorencem*⁸⁵ (1671–1681), ten potom kotlářem *Janem Vilímem Bleiveisem* (1681–1703), hraničním pojezdným *Janem Jiřím Kneiflem z Ehrensteinu* (1703–1706), pekařem *Václavem Kosištěm* (1706–1707), a nakonec *Františkem Andreidesem* (1707–1747). Funkce královského rychtáře byla zrušena v době josefinských reforem.⁸⁶

⁸² Syn Karla II. Štýrského a Marie Bavorské zde vládl v letech 1619 a 1621–1637. K. DŘIŠŤANOVÁ, *Panovníci*, s. 86–87.

⁸³ Na post královského rychtáře byli povětšinou vybíráni loajální měšťané, u kterých se nepředpokládal spor s místním obyvatelstvem. Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace*, s. 45.

⁸⁴ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kancelářů...*, Cornova s. 74.

⁸⁵ Ten byl zároveň v letech 1654–1675 primátorem města. O. PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 14.

⁸⁶ A. KNAPP, *Paměti*, s. 169–170.

Základem městské praxe vztahující se jak na městskou správu, tak na kancelář zůstával i nadále Koldínův zákoník.⁸⁷ V jeho úvodních artikulích jsou články věnovány právům konšelů, ve kterých je například uvedeno, jak se mají chovat k sobě navzájem, že nesmí na radnici hovořit s nikým bez vědomí purkmistra, že mají povinnost hlídat svěřenou pečeť, nesmí brát úplatky, nemají pomlouvat, v úřadu purkmistra se mají vždy po čtyřech týdnech střídat, nemají zadlužovat město, zasedat mohou pouze na radnici, a mnoho dalšího. Koldín např. popisuje osobu purkmistra jako někoho, kdo nemá být tak přísný, aby se s ním občané báli mluvit, ale naopak má být ochotný a ke všem přívětivý.⁸⁸

Městské rady tedy fungovaly jako dvanáctičlenný sbor konšelů, ve kterém se jednou měsíčně střídali purkmistr, z nichž první byl nazýván primasem.⁸⁹ Úřad *primase* královského věnného města Jaroměře, který byl v této době spojen s úřadem hospodáře města mající na starost správu obecních důchodů a statků, zastávali ve sledovaném období: *Ferdinand Mann* (1667–1689) – cechmistr řeznického cechu, *Lukáš Skála* (1678), *Jan Vilím Bleiveis* (1679–1681) – kotlář, majitel domů na náměstí, *Daniel Kryštof Miselius* (1681–1704) – dřívější správce chvalkovického velkostatku a *Adam Pajer* (1704–1721) – majitel domů na náměstí.⁹⁰ Členem rady se mohl stát prakticky pouze jen katolík a existoval požadavek, aby alespoň část radních měla právnické vzdělání.⁹¹ Pokud však jde o právní návaznost v městském prostředí, tu zajišťovali radní písaři, neboť měli většinou dostatečnou úřední praxi a mnohdy i univerzitní vzdělání.⁹²

Obnovování městské rady probíhalo každoročně, ať již od podkomořího,⁹³ častěji však od hofrychtěře. Městská rada měla k ruce šestihlavý, později pětičlenný sbor obecních starších, kteří měli dohlížet na konání městské rady. Do těchto pozic byli přijímáni většinou mladší měšťané, kteří se tímto připravovali na vykonávání

⁸⁷ Jedná se o práva městská Království českého, zkráceně Koldínův zákoník, který sepsal Pavel Křest'án (Kristian) z Koldína, jenž byl považován za znalce domácího práva a soudní praxe. Ladislav VOJÁČEK – Karel SCHELLE, *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava 2007, s. 57.

⁸⁸ Karel MALÝ a kol. (edd.), *Práva městská Království českého. Edice s komentářem*, Praha 2013, s. 64–77.

⁸⁹ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kancelářů...*, Cornova, s. 74.

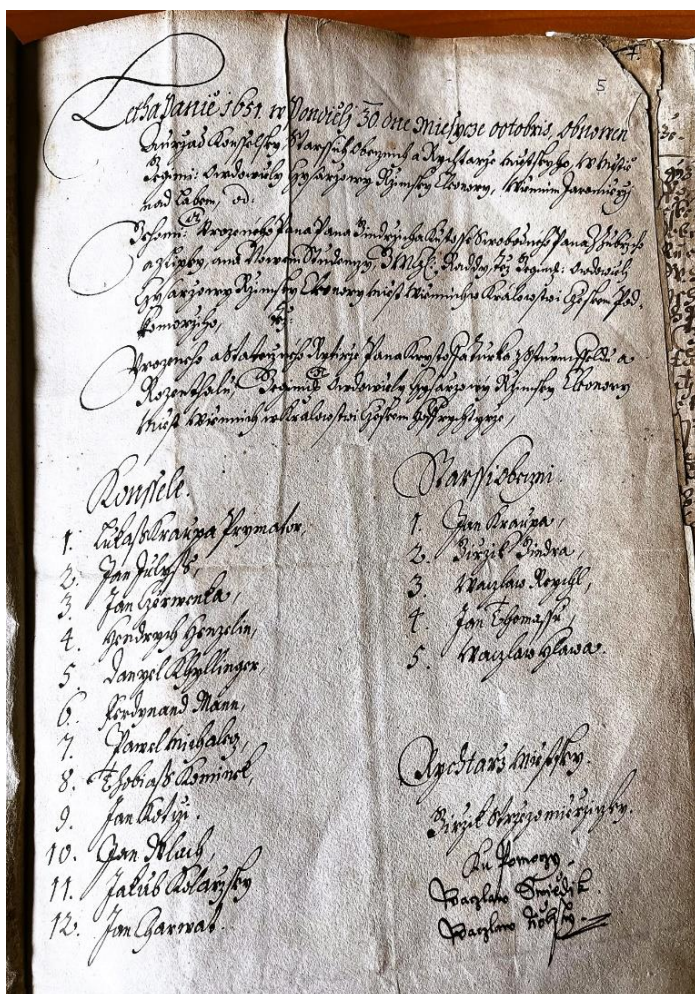
⁹⁰ O. PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 15–16.

⁹¹ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 217–220.

⁹² J. VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kancelářů...*, Cornova, s. 74.

⁹³ Podkomoří zastupující panovníka také městu schvaloval uzavřené kupní smlouvy a následně je opatřoval schvalovací doložkou. D. KRŠKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, s. 12.

konšelského úřadu.⁹⁴ Spolu s městskou radou byl zároveň také obnovován úřad městského rychtáře,⁹⁵ v jehož gesci byly policejní záležitosti a vykonávání rozsudků v oblasti trestních i civilních záležitostí.⁹⁶ V jediném dochovaném radním manuálu města Jaroměře z let 1652–1655 se na páté straně nachází zápis o obnovení úřadu konšelského, starších obecních a městského rychtáře, a to k datu 30. října 1651.⁹⁷

Obr. č. 2 Zápis o obnovení úřadu konšelského, starších obecních a městského rychtáře⁹⁸

Obsazení městské rady v Jaroměři mělo svá specifika. Představiteli městské správy a městské elity se mohli stát pouze majitelé domů obklopující náměstí, které,

⁹⁴ A. KNAPP, *Paměti*, s. 56.

⁹⁵ V polovině 17. století byl v Jaroměři městským rychtářem čtyřicetiletý Kryštof Weiner, jak ostatně dokládá zápis v soupisu poddaných. L. MATUŠÍKOVÁ – Z. KUKÁNOVÁ – M. ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry*, s. 422.

⁹⁶ A. KNAPP, *Paměti*, s. 56.

⁹⁷ SOA Hradec Králové, SOKA Náchod, *Radní manuál 1652–1655*, nezpracováno, bez inv. č.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 5.

jak již bylo zmíněno na začátku, bylo předurčeno velikostí a tvarem skalnatého ostrohu.⁹⁹ Díky těmto podmínkám, které nebyly pro obyvatele příznivé, neboť se město nemohlo nijak rozvíjet, se toto odráží i ve velikosti a vyspělosti městské kanceláře.¹⁰⁰ Městská rada byla odpovědná zejména za hospodářskou a finanční správu města, spravovala obecní důchody pod pečlivým dohledem rychtáře, primátora a jednoho staršího. Jelikož městské financování vykazovalo značné stopy nepořádku, bylo ročním vyúčtováním obecních důchodů povinně předkládáno české komoře, případně podkomořímu. Knapp vzpomíná, že v roce 1696 byl na popud císařovny zřízen ve věnných městech nový úřad puchhaltera, jehož funkci zastával v Jaroměři od samotného počátku Jakub Ferdinand Vrba, měšťan Nového Města pražského, který za tento úřad dostával roční plat ve výši 16 zlatých. Podkomoří Jan Karel z Valdštejna nařídil věnným městům včetně Jaroměře, aby jemu, dále pak jednomu radnímu, jednomu staršímu obecnímu, a jednomu zástupci obce každoročně předkládali všechny účty ke kontrole.¹⁰¹

Když byla po roce 1706¹⁰² správa obecních důchodů městským radám odňata a svěřena hospodářským inspektorům, zůstal jim nadále pouze dohled nad upadajícími cechy¹⁰³.¹⁰⁴ Obec měla nadále pouze právo dozorovat a toto právo vykonávala v počtu 4–5 volených zástupců, kteří spolu se správcem a primasem schvalovali hospodářské záležitosti.¹⁰⁵

Městská kancelář, která fungovala jako pravá ruka městské správy, je v Jaroměři spodobněna jedním radním písařem, jehož úkolem bylo docházet na jednání městské rady, vést radní manuál, zapisovat do soudních knih a mohl se také podílet na vedení soudní agendy.¹⁰⁶ Výjimkou v počtu písařů jaroměřské městské kanceláře byl rok

⁹⁹ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město...*, s. 257.

¹⁰⁰ TÁŽ, *Z dosavadního výzkumu městských kancelářů...*, Cornova, s. 74.

¹⁰¹ *Tamtéž*, s. 148–149.

¹⁰² V roce 1707 byl přijat nový hospodářský řád, který striktně nařizoval, aby obecní důchody od této chvíle spravovaly osoby povolané, které mají zkušenostmi s vedením účetnictví. V Jaroměři se stal prvním správcem Ignác Andreides a jeho „gegenschreiberem“ Jakub Schmidt. A. KNAPP, *Paměti*, s. 149.

¹⁰³ Cechy zastávaly poměrně silnou roli ve středověkých městech v oblasti rozvoje řemesel, která však během absolutismu ztratila svůj význam, nebo lépe, bránila všeobecnému rozvoji podnikání. L. VOJÁČEK – K. SCHELLE, *České právní dějiny*, s. 88.

¹⁰⁴ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 217–220.

¹⁰⁵ A. KNAPP, *Paměti*, s. 149.

¹⁰⁶ Jednou ze soudních knih je právě dochovaná kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716, kterou se zde budeme dále zabývat. Kromě výše zmiňované knihy se z tohoto období dochovaly ještě 4 knihy správní týkající se zápisů na nemovitosti, pamětihodnosti, kostelní nadace, kostelní

1692, kdy městská rada propustila písaře Jana Václava Mareše a místo něj přijala písaře dva – pro českou expedici to byl Vít Jiří Viktora a pro německou expedici Jan Jiří Kneifl. Důvod byl prostý – města byla povinna zařídit komunikaci s nadřízenými úřady v obou jazycích. V tomto případě oba písaře sice oficiálně potvrdil podkomořský úřad, ale vzápětí vyčinił magistrátu, aby toto již bez jeho vědomí nikdy nedělal.¹⁰⁷ Vojtíšková připomíná, že v období let 1705–1731 měla Jaromeř opět jednoho písaře, který však vzhledem k navýšení německé agendy musel ovládat oba jazyky.¹⁰⁸

Jak již bylo uvedeno dříve, počet personálu samotné městské kanceláře byl odvozen od velikosti města. Pokud nebylo město lidnaté, odrazilo se to také na velikosti a vyspělosti samotné městské kanceláře. Na začátku 18. století zde byla navíc snaha státu co nejvíce snížit zadlužení královských měst, které vykazovaly velké nedostatky v městském hospodářství. Toto vše zapříčilo zřízení hospodářských úřadů, jejichž obsazení připadlo na měšťany příslušných měst. Díky tomu, že města se zbavila starostí s hospodařením, zůstali nápomocni k rukám městských rad písaři (na počátku 18. století se jim říkalo spíše syndikové) a vedle nich tu byl další kancelářský personál (kancelisté). Stát tento personál využíval také k pomoci na různých soupisových akcích, ať již to byla připravovaná berní rula, případně revize tereziánského a příprava josefinského katastru. S tím logicky souvisí i nárazové navýšení počtu personálu, většinou v podobě druhého písaře, jak tomu bylo i v Jaroměři.¹⁰⁹

Když na začátku října roku 1719 zavítali do města na visitaci královnin podkomoří hrabě Jan Adam Záruba z Hustiřan a hofrychtýř, našli v hospodaření města a záležitostech politických i civilních velké nedostatky. Podkomoří Jaromeřským ve zprávě¹¹⁰ vyčetl, že mají nepořádek v účtech, zanedbávají opravy kostela, radní porušují mlčenlivost, písař že je líný a práci, za kterou je placený, vykonává nedbale, městská rada že nehlídá pekaře, řezníky či krčmáře a oni šidí kupující,¹¹¹ že sládcí vaří

pozemky a zbožní odkazy a 14 knih soudních, kterým se budeme okrajově věnovat v jedné z dalších kapitol. O. PŘIBYL, *Inventář I.*, s. 1–4.

¹⁰⁷ A. KNAPP, *Paměti*, s. 148.

¹⁰⁸ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kanceláří...*, Cornova, s. 78.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 74–79.

¹¹⁰ Tato zpráva ze 4. října 1719 je psána německy a nachází se v knize pamětí od r. 1670, fol. 114–122. A. KNAPP, *Paměti*, s. 150.

¹¹¹ Co se týká šizení kupujících, např. šenkéři šidili hosty odjakživa. Jako příklad uveďme tzv. „nedolívku“, kdy šenkéři nedodržovali stanovenou míru při nalévání. Na základě takového šizení určili konšelé, že v každém šenku musel být úředně potvrzený žejdlík, aby si host mohl správnou míru změřit.

místa piva bryndu, že mají kašnu ve špatném stavu. Ve zprávě se nachází také výtky, že purkmistři nevedou manuál, do kterého by měli zaznamenávat vyřízené záležitosti, což potvrzuje domněnku, že se jiné radní manuály (kromě knihy z let 1652–1655) nedochovaly. V závěru této zprávy je uvedeno, že pokud nebudou závady neprodleně odstraněny, hrozí městské radě velká pokuta.¹¹² O tom, zda rada přijala nějaké usnesení o napravení závad, případně, zda následovala v dohledné době nějaká další visitace, se již Knapp ve svých pamětech nezmiňuje. Právě tento příklad názorně ukazuje, jak může být úroveň městské kanceláře odrazem zaostalosti samotného města a naopak.¹¹³

Rychtář spolu s městskými úředníky chodili na pravidelné kontroly, které se nazývaly „ohledání hřebíku“. Šenkovní nádoba měla totiž na straně připevněný hřebík, který sloužil jako míra. M. JANOTKA – K. LINHART, *Řemesla*, s. 135.

¹¹² A. KNAPP, *Paměti*, s. 147–151.

¹¹³ J. VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kancelářů...*, Cornova, s. 79.

3 VÝZKUM MĚSTSKÝCH KNIH

Městské knihy mají souvislost s vývojem listiny jako takovým. Jejich význam věrně zachytil Václav Vojtíšek, když uvedl: „*Knihy městské podstatou i významem souvisí s vývojem listiny, jejíž právní funkci přejaly, jsou také písemným svědectvím o pořízení povahy právní složeným v určitých formách, jež je ověřují a dodávají mu moci průkazné, a proto studium jejich je považováno za součást diplomatiky.*“ Jak dále uvádí, jejich studiem se spíše než diplomatikové zabývali právníci a právní historikové, kteří však podceňovali jejich zevnější a vnitřní znaky a ani neporovnávali vývoj tehdejších městských kancelářů s těmi novodobějšími, tudíž nemohly vyniknout jejich vzájemné rozdíly.¹¹⁴

Diplomatika řadí městské knihy mezi knihy veřejné, nahrazující listiny, vedené úřady a mající za úkol zajišťování „*právního pořízení v příslušném právním okruhu*“.¹¹⁵ Městské knihy můžeme rozdělit podle *obsahového* a *institucionálního* hlediska. Obsahové hledisko zahrnuje majetkové výsady, městská práva a práva jednotlivých měšťanů, institucionální zase pak to, kterými institucemi byly knihy vedeny. V dřívějších dobách používala města pro různorodé zápisy jedinou knihu, u malých a menších měst toto platilo déle než u měst velkých, kde rychleji docházelo ke specializaci knih.¹¹⁶

Ludmila Sulitková akceptuje rozdělení městských knih dle Vojtíškovy třídícího schématu s přihlédnutím k pozdějším úpravám Haasovým. Jedná se o rozdělení na *knihy pojišťující práva města jako celku a knihy určené k pojištění soukromých práv měšťanů*. První skupina knih městské správy se dále rozděluje na *knihy městského zákonodárství* představující vlastní právní knihy, *knihy městského hospodářství* obsahující správní knihy evidující městský majetek a finance (např. knihy početní, knihy spojené s výběrem speciální berně...) a *knihy užší městské správy*, do kterých patří knihy zápisů a obnovování městských rad, knihy dekretací, privilegií, přísah, kopiáře a další kancelářské pomůcky. Zkoumaná kniha patří do podskupiny knih městského soudnictví, které se dále dělí ještě na *knihy soudnictví sporného* (knihy žalob, knihy ručení a vyručení, svědomí, psanců ...) a *knihy soudnictví nesporného*,

¹¹⁴ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, in: *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953, s. 52.

¹¹⁵ Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Diplomatika*, in: *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002, s. 205.

¹¹⁶ *Tamtéž*, s. 247.

do kterého patří knihy evidující majetek měšťanů (knihy testamentů, pozůstalostních inventářů, svatebních smluv, přípovědi k majetku, poručnické a sirotčí...). Ve velkém počtu jsou také dochovány *knihy paměti* obsahující záležitosti soudního a hospodářského charakteru, u kterých však dle Sulitkové není jednoduché jejich zařazení do některé ze skupin. Na rozdíl od ní Čarek s Lůžkem pamětní knihy jednoznačně řadí mezi knihy užší městské správy. Na příkladu Jaroměře můžeme vidět, že se v dobové terminologii pojem pamětní knihy používal ještě v době 17. a 18. století, kdy již byly zavedeny knihy pro specializované agendy.

Z hlediska geneze a s ohledem na téma bakalářské práce vzpomeňme středověké knihy soudní, které, jak již bylo výše napsáno, mohly být stejného charakteru jako knihy pamětní, neboť obsahovaly obdobné zápisy. Pokud bychom toto chtěli potvrdit i na příkladu jaroměřské kanceláře, museli bychom provést důkladnou diplomatickou analýzu obou typů knih. Archivář pražského fondu městských knih Čarek vědom si tohoto úskalí, rozdělil při pořádání knihy městského soudnictví do dvou podskupin, na *knihy zahájených soudů a soudu rychtářova a soudní knihy městské rady* vyjma radních manuálů. Ludmila Sulitková nadále uvádí, že zápisy z oblasti dědického a manželského práva (testamenty, svatební smlouvy) byly původně zapisovány do knih soudních a pamětních. Je doložena praxe, kdy se testamenty zapisovaly do radních manuálů (malostranští měšťané), knih útrpných vyznání (Nové Město pražské), knih privilegií (Plzeň), případně do knih trhových (Kadaň). Zhruba od pol. 16. století se ustálil zvyk zápisů do samostatných knih testamentů.¹¹⁷ V Jaroměři jsou od poč. 17. století do první čtvrtiny 18. století vedeny kombinované knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů. Jedná se o knihu kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1606–1626¹¹⁸ a knihu kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1626–1687.¹¹⁹ Obě knihy zpracoval ve své diplomové práci Martin Dušánek a zkoumaná kniha¹²⁰ na ně přímo navazuje.

¹¹⁷ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Archiv Akademie věd ČR 2004, s. 66–87.

¹¹⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1606–1626*, inv. č. 57, kn. č. 55.

¹¹⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1626–1687*, inv. č. 58, kn. č. 56.

¹²⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů, 1688–1716*, inv. č. 59, kn. č. 57.

Pokud se podíváme na diplomatický výzkum městských knih na našem území, musíme vzpomenout *Tomka*,¹²¹ který již v roce 1844 vydal v Časopisu Českého muzea pojednání o nejstarší knize staroměstské od roku 1310. Vojtíšek dále vyjmenovává badatele, kteří se výzkumem městských knih zabývali na konci 19. století. Jsou jimi *Randa*¹²² a jeho studie „*Přehled vzniku a vývinu desk čili knih veřejných hlavně v Čechách a na Moravě*“ zveřejněná v roce 1870. Dále pak *Zoubek*¹²³ (1868), který upozornil na řadu dosud neznámých knih, *Emler*¹²⁴ (1873), jenž přednášel o knize bydžovské z roku 1311, *Bischoff* (1877) s pojednáním o nejstarší knize olomoucké, *Šlapákova* stať o městských a gruntovních knihách a mnoho dalších. Pokud bychom však chtěli vzpomenout na člověka, který má zásluhu o prohloubení zájmu studia českých městských knih, byl by to jednoznačně *Jaromír Čelakovský*,¹²⁵ který v „*Soupisu rukopisů archivu královského hlavního města Prahy*“ poprvé upozornil na všechny zachované druhy městských knih, což do té doby nikdo jiný neuskutečnil. Jak uvádí Vojtíšek, v první polovině 20. století byly již některé z městských knih vydány také v edicích, ale nebylo jich mnoho. Vzpomeňme nejstarší knihu bydžovskou od roku 1311, kterou vydal *Kapras*,¹²⁶ soudní knihu chebskou od roku 1379 pak *Grادل*, smolnou knihu rokycanskou z let 1573–1630 *Pohl*.¹²⁷

Výzkumem městských knih od druhé poloviny 20. století do současnosti se zabývalo či zabývá mnoho historiků. Práce pražského archiváře *Jiřího Čarka*¹²⁸ vedla k publikování několika článků o historii pražských domů a jejich obyvatel. Pedagog *Rostislav Nový* zpracoval městské knihy od začátku 14. do první čtvrtiny 16. století.¹²⁹ Zapomenout nelze ani na *Janu Vojtíškovou*, která se ve svých studiích věnovala

¹²¹ Václav Vladivoj Tomek (1818–1905) byl českým historikem, archivářem, konzervativním politikem a pedagogem.

¹²² Antonín Randa, 1834–1914, profesor občanského práva na právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

¹²³ Vojtíšek má na mysli Františka Jana Zoubka (1832–1890), středoškolského profesora a historika.

¹²⁴ Josef Emler (1836–1899), český historik, archivář, významný vydavatel edic.

¹²⁵ Jaromír Čelakovský (1846–1914), syn Františka Ladislava Čelakovského, český právní historik, novinář, archivář a mladočeský politik.

¹²⁶ Jan KAPRAS, *Kniha svědomí města Nového Bydžova z let 1311–1470*, Praha 1907.

¹²⁷ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih*, in: *Výbor rozprav*, 1953, s. 61–68.

¹²⁸ Jiří Čarek působil v letech 1960–1974 jako archivář hlavního města Prahy a publikoval v Pražském sborníku historickém. [Archiv hlavního města Prahy \(ahmp.cz\)](http://ahmp.cz), [cit. k 27.04.2022].

¹²⁹ Rostislav NOVÝ a kol., *Soupis městských knih českých od r. 1310 do r. 1526*, AUC phil. et hist. 4, Praha 1963.

městským kancelářím¹³⁰ a v rámci nich i městským knihám, přičemž zvláštní pozornost věnuje Hradci Králové. Vývojem brněnských městských knih se také zabývá archivářka a historička *Ludmila Sulitková*,¹³¹ zmínit je možno i ediční podnik *Libri civitatis*, v rámci kterého bylo zpřístupněno několik nejstarších a nejvýznamnějších městských knih, které jsou dochovány v našich archivech. Jmenujme např. *Pamětní knihu České Lípy 1461–1722*, *Městskou knihu Litoměřic (1341)–1562*, která je zároveň i třetí nejstarší dochovanou městskou knihou v Čechách, nebo *Pamětní knihu města Pacova 1473–1712*.¹³²

Právněhistorickým výzkumem knih se zaměřením na pozůstalostní inventáře a testamentsy se zabýval *Jiří Pešek*, který v roce 1982 uveřejnil v Pražském sborníku historickém výsledky výzkumu novověkých pozůstalostních inventářů a testamentů.¹³³ *Tomáš Malý*¹³⁴ se zase ve své práci metodologicky zamýšlí nad „kvantifikací raně novověkých závětí v souvislosti s jejich charakterem a důvodem vzniku“. Nelze opomenout historika *Bohdana Zilynského*,¹³⁵ jenž zpracoval pražské testamentsy středověkého období. *Petr Rak*¹³⁶ se pak výzkumu městských knih věnuje také z pohledu diplomatiky.

Knihy pozůstalostních testamentů a inventářů a městské knihy vůbec se staly tématem mnoha absolventských prací. Tradičně je toto téma zpracováváno katedrou pomocných věd historických a archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Královské věnné město Jaroměř si pro svou bakalářskou práci¹³⁷ vybrala *Lenka Kašparová*, která zpracovala téma sirotčích register jaroměřské městské kanceláře let 1554–1647 a porovnála je s ostatními městskými knihami patřícími do soudnictví nesporného. Diplomatický rozbor knih svatebních smluv v královských

¹³⁰ Jana VOJTÍŠKOVÁ – Vít ŠEBESTA, *(Králové) hradecké městské kanceláře do roku 1620*, Ústí nad Orlicí 2013.

¹³¹ L. SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih*.

¹³² [Home \(libricivitatis.cz\)](http://Home(libricivitatis.cz)), [cit. k 30.04.2022].

¹³³ Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, Pražský sborník historický (dále jen PSH) 15, 1982, s. 63–92.

¹³⁴ Tomáš MALÝ, *Co nabízejí (raně novověké) testamentsy? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*. *Časopis Matice moravské*. Brno 2007, s. 251–266.

¹³⁵ Bohdan ZILYNSKIJ, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Tábořsko)*, Tábořský archiv 4, 1992, s. 42–46.

¹³⁶ Petr RAK, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465–1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století*, Sborník archivních prací (dále jen SAP) 48, 2, 1998, s. 3–106.

¹³⁷ Lenka KAŠPAROVÁ, *Sirotčí registra královského věnného města Jaroměře z let 1554–1647 (Diplomatický rozbor a výběrová edice pramene)*, BP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2017.

věnných městech do roku 1620 provedla ve své bakalářské práci¹³⁸ Blanka Vlčková, kdy mimo jiné zjišťovala, zda se jedná o první vedené knihy svatebních smluv. Michaela Kosařová se ve své diplomové práci¹³⁹ snažila analyzovat majetkové, politické a náboženské proměny počátku 15. století a jejich odraz v životě města Chrudimě. Pomocí diplomatického rozboru postihl Vojtěch Klíma ve své diplomové práci¹⁴⁰ vývoj dochovaných trhových knih východočeských věnných měst do roku 1620. Pohledem právní historie jsou zpracovávány absolventské práce Barbory Bönschové,¹⁴¹ která provedla diplomatický rozbor dvou nejstarších dochovaných královédvorských městských knih a Jiřího Šišky,¹⁴² který popisuje testamentární praxi v Nymburce v letech 1617–1708. V neposlední řadě bych ráda zmínila a vyzdvihla Martina Dušánka, který jako téma své bakalářské práce¹⁴³ zpracoval dochované testamentární knihy východočeských věnných měst do roku 1620 a jako téma diplomové práce¹⁴⁴ si vybral testamentární praxi v Jaroměři během třicetileté války, v jejímž rámci zpracoval dvě dochované kšaftovní knihy,¹⁴⁵ na něž bude v této bakalářské práci navázáno.

Na závěr této kapitoly lze konstatovat, že testaments a pozůstalostní inventáře jsou v absolventských pracích zpracovány nejčastěji do roku 1620, zřídka do konce třicetileté války. Práce věnující se sledovanému období chybí.¹⁴⁶

¹³⁸ Blanka VLČKOVÁ, *Knihy svatebních smluv východočeských královských věnných města a jejich vývoj do roku 1620*, BP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2016.

¹³⁹ Michaela KOSAŘOVÁ, *Obraz pohusitské Chrudimi ve světle pozdně středověkých testamentů*, DP na FF Masarykovy univerzity Brno, Brno 2014.

¹⁴⁰ Vojtěch KLÍMA, *Trhové knihy*, DP na KPVHA FF UHK, 2016.

¹⁴¹ Barbora BÖNSCHOVÁ, *Tzv. Pergamenová kniha a Papírová kniha (Diplomatický rozbor dvou nejstarších dochovaných královédvorských městských knih)*, DP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2018.

¹⁴² Jiří ŠIŠKA, *Testamentární praxe v Nymburce ve světle Liber testamentorum 1617–1708*, BP na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně, FF, Ústí nad Labem 2011.

¹⁴³ Martin DUŠÁNEK, *Knihy testamentů východočeských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620*, BP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.

¹⁴⁴ TÝŽ, *Testamentární praxe v Jaroměři za třicetileté války*, DP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2018.

¹⁴⁵ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1606-1662*, inv. č. 57, kn. č. 55 a *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1626-1687*, inv. č. 58, kn. č. 56.

¹⁴⁶ Výjimku tvoří právněhistoricky zpracovaná dochovaná hradecká kšaftovní kniha z období 17. století od Barbory Fišerové. Barbora FIŠEROVÁ, *Hradečtí měšťané z pohledu kšaftů a svatebních smluv v letech 1612–1680*, DP na Historickém ústavu FF UHK, Hradec Králové 2010.

4 DIPLOMATICKÝ ROZBOR JAROMĚŘSKÉ KNIHY KŠAFTŮ A POZŮSTALOSTNÍCH INVENTÁŘŮ Z LET 1688–1716

4.1 Dochované úřední knihy města Jaroměře z období po třicetileté válce

Jak již bylo vzpomenuáno v jedné z předchozích kapitol, v městské kanceláři se ve světle jaroměřského inventáře dochovaly tyto knihy: Z knih správních se jedná o *Knihu pamětní zápisů a poznamenání z let 1595–1763*,¹⁴⁷ ve které převažují zápisy na nemovitosti. Dále je to *Knih paměti na různé pamětihodnosti z let 1670–1842*,¹⁴⁸ *Knih kostelních nadací a kostelních pozemků z let 1675–1851*¹⁴⁹ a *Knih zbožních odkazů z let 1704–1795*.¹⁵⁰ Všechny výše uvedené knihy mají koženou vazbu a jsou dobře dochované.

Nelze zde opomenout jaroměřský *radní manuál z let 1652–1655*,¹⁵¹ který byl mezi roky 2000–2002 předán ze sbírek Městského muzea v Jaroměři do náchodského archivu spolu s dalšími 89 knihami města Jaroměře z 19. a 20. století. Proto také není obsažen v Příbylově inventáři pocházejícím z roku 1969 a nebyl dosud nikým zpracován, pokud nepočítáme zmiňovaného Knappa. Manuál obsahuje záznamy z radních jednání, zejména pak zápisy na nemovitosti, které se uskutečňovaly před purkmistrem a městskou radou. Kniha má očíslováno prvních 51 stran, a to arabskými číslicemi obyčejnou tužkou. Jaroslav Čáp, vedoucí oddělení Státního okresního archivu Náchod, se domnívá, že toto patrně učinil Knapp, který manuál našel v soukromé sbírce a předal v roce 1874 do městského archivu, což zároveň poznamenal do vevázaného pergamenového listu, patrně původní vazby tohoto manuálu.¹⁵²

¹⁴⁷ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knih pamětní zápisů a poznamenání 1595–1765*, inv. č. 4, kn. č. 2.

¹⁴⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knih paměti na různé pamětihodnosti 1670–1842*, inv. č. 5, kn. č. 3.

¹⁴⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knih kostelních nadací a kostelních pozemků 1675–1851*, inv. č. 10, kn. č. 8.

¹⁵⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knih zbožních odkazů 1704–1795*, inv. č. 11, kn. č. 9.

¹⁵¹ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Radní manuál 1652–1655*, nezpracováno, bez inv. č.

¹⁵² Sděleno v SOkA Náchod, 04. 04. 2022.

Podle výše zmíněného jaroměřského inventáře se ze sledovaného období dochovalo 14 soudních knih, k nimž patří také zkoumaná kniha kšaftů. Všechny tyto uvedené knihy mají koženou vazbu a jsou v dobrém stavu.¹⁵³

NÁZEV KNIHY PODLE INVENTÁŘE	ROZMEZÍ LET	JAZYK
Městská kniha kaucí a závad na nemovitostech	1618–1774	čeština, němčina
Kniha nová zelená odevzdání (na nemovitosti)	1619–1692	čeština
Kniha smluv žlutá menší (na nemovitosti)	1630–1738	čeština
Kniha koupí a prodejů nemovitostí	1654–1741	čeština
Kniha purkrechtní stříbrná	1666–1701	čeština
Kniha odevzdání zelená (na nemovitosti)	1681–1716	čeština
Kniha purkrechtní zelená	1689–1727	čeština
Kniha odevzdání kroupatá	1702	čeština
Kniha smluv bílá (na nemovitosti)	1710–1741	čeština
Kniha smluv na nemovitosti	1712–1727	čeština
Kniha převodů nemovitostí žlutá	1705–1715	čeština
Kniha menší zelená závadní (na nemovitosti)	1684–1696	čeština, němčina
Kniha závadní kaštanová (na nemovitosti)	1697–1716	čeština
Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů	1688–1716	čeština, němčina ¹⁵⁴

Tab. č. 1 Přehled dochovaných soudních knih ze sledovaného období

O některých z těchto knih psal ve svém článku za první republiky archivář města Jaroměře Václav Novák, který uspořádal a popsal městský archiv. Také Antonín Knapp se ve svých Pamětech odkazuje na 26 úředních knih, ze kterých čerpal. Mezi nimi se nachází, jak jsme již vzpomenuli výše, také dochované kšaftovní knihy z let 1606–1626, 1626–1687, 1688–1716.¹⁵⁵ Jak již bylo uvedeno, první dvě zmiňované kšaftovní knihy zpracoval ve své bakalářské práci Martin Dušánek.

Podívejme se na některé z výše jmenovaných soudních knih, konkrétně na ty, které se týkají různých smluv, pamětí, porovnání a stvrzení. **Knihu menší zelenou**

¹⁵³ O. PŘIBYL, *Inventář I*, s. 1–4.

¹⁵⁴ Přibyl v inventáři uvádí pouze češtinu, zkoumaná kšaftovní kniha však obsahuje také tři zápisy psané německy.

¹⁵⁵ A. KNAPP, *Paměti*, úvod.

závadní z let 1689–1727¹⁵⁶ založil radní písař města Jaroměře Jan Václav Mareš. Kniha obsahuje celkem 177 očíslovaných listů se zápisy psanými česky nebo německy, číslovanými vždy v pravém horním rohu. Nacházejí se tu závadní zápisy na role, statky a další majetek.

Kniha stvrzení barvy zelené z let 1681–1716¹⁵⁷ je dle pamětního zápisu v knize založena „*na den pamětní svatého Theodora, mučedníka Božího*“ stejným písařem jako kniha předchozí. Kniha obsahuje na 328 očíslovaných listech přátelská porovnání o pozůstalostech, zápisy o prodejkách a darováních a další. Zápisy jsou psány česky a na samém konci je uveden abecední rejstřík.

Kniha purkrechtní stříbrná z let 1666–1701¹⁵⁸ je nejobsáhlejší ze všech zmiňovaných knih. Založil ji „*na den památky svatého Haštala*“ městský písař Jiří Světlík. Tato kniha začíná prvním zápisem z roku 1666, ve kterém vdova Dorota Brázdová prodává svůj díl role radnímu Janu Kočímu a končí na listu 898, kde v roce 1689 prodává paní Mariána Červenková svůj dvorec se zahradou panu Jiřímu Josefu Řehákovi. Všechny zápisy jsou psány česky, na konci je opět uveden abecední rejstřík.

Kniha purkrechtní zelená z let 1689–1727¹⁵⁹ byla založena písařem Janem Václavem Marešem, obsahuje česky psané zápisy na 314 očíslovaných listech a na konci nechybí abecední rejstřík. Také tato kniha obsahuje zápisy týkající se prodeje či darování majetku.

Poslední zmiňovanou soudní knihou z tohoto období je **Kniha smluv žlutá menší z let 1630–1738**.¹⁶⁰ Na začátku této knihy je uvedeno, že se jedná o „*Knihu všelijakých pamětí a smluv dobrovolných přátelských*“. Rejstřík je tentokrát umístěn na začátku knihy, zápisy jsou značeny vždy majuskulním písmenem a arabskou číslicí, kniha obsahuje zápisy A1–10, B1–21, C1–13, D1–11 a E1–10. Prvním zápisem v knize je smlouva mezi Dorotou, manželkou Petra Charváta a panem Janem Velichovským, kdy si pan Velichovský stěžuje na uzavřenou smlouvu, která je podle něj „*zlodějská,*

¹⁵⁶ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Kniha menší zelená závadní 1689–1727*, inv. č. 47, kn. č. 45.

¹⁵⁷ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Kniha odevzdání zelená 1681–1716*, inv. č. 29, kn. č. 27.

¹⁵⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Kniha purkrechtní stříbrná 1666–1701*, inv. č. 27, kn. č. 25.

¹⁵⁹ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Kniha purkrechtní zelená 1689–1727*, inv. č. 30, kn. č. 28.

¹⁶⁰ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Kniha smluv žlutá menší 1630–1738*, inv. č. 23, kn. č. 21.

šelmovská a podvodná“ a žádá radu o její narovnání. Dále jsou v knize obsaženy různé zápisy o přátelských porovnání a právních opatření. Všechny zápisy jsou psány česky.

4.2 Diplomatický rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716¹⁶¹

Sledovaná kniha kšaftů města Jaroměře byla založena v roce 1688. Přímo navazuje na dvě zkoumané kšaftovní knihy, které popsal ve své diplomové práci Martin Dušánek¹⁶² a o kterých zde již bylo pojednáno dříve. Kniha má rozměr 20 x 30 cm,¹⁶³ což odpovídá rozměrům ostatních dochovaných jaroměřských městských knih, které jsou spolu s touto uloženy ve zpracovaném fondu města Jaroměře v náchodském archivu.¹⁶⁴ Hnědá kožená vazba knihy je zachovalá, mírně poškozené jsou desky knihy, které nesou známky opotřebení. Desky knihy byly embosovány. Na přední desce je zřetelná ražba obdélníku, ze kterého do čtyř rohů směřují paprsky. Uprostřed obdélníku se nachází zbytek dobového nápisu, který je dnes již téměř nečitelný. S jistotou lze přečíst pouze „[...] nová [...] 1688“. Stopa po slepotisku je více patrná na zadní desce knihy, kde se uprostřed obdélníku nachází vyražený zřetelný reliéf.

Obr. č. 3 Slepotisková ražba na zadní desce knihy¹⁶⁵

¹⁶¹ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*.

¹⁶² M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*.

¹⁶³ O. PŘIBYL, *Inventář I*, s 4.

¹⁶⁴ [Státní okresní archiv Náchod - Státní oblastní archiv v Hradci Králové \(vychodoceskearchivy.cz\)](http://stati.okresni.archiv.nachod.cz), [cit. k 01.05.2022].

¹⁶⁵ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*.

V pravém horním rohu zadní desky je nalepen lístek s novodobým označením knihy AM Jaroměř 57. Přední i zadní předsádka knihy jsou prázdné, neobsahují ani ilustrace, ani žádné nápisy. List knižního bloku začínající názvem knihy je částečně restaurovaný a doplněný novodobým papírem, nadpis se nedochoval celý. Stojí zde „*Knihá nová zelená kšaftů. Stvrzení založená na d[en] Nalezení svatého Kříže, 3. Mai, léta Páně 1688.*“ Nadpis „*Knihá nová zelená kšaftů*“, který se nepochybně nacházel i na přední desce, je psán kresleným novogotickým písmem a vždy první písmena slov jsou majuskulní, ostatní minuskulní. Vykreslen je i letopočet 1688. Celý nadpis je dostředně vycentrován. V pravém dolním rohu je uvedeno částečné jméno Jan Václav [...] a dovětek, že se jedná o písaře radního v Jaroměři. Díky dalším dochovaným pramenům¹⁶⁶ víme, že v této době byl jaroměřským písařem Jan Václav Mareš, čemuž odpovídá i část prvního písmene z příjímí, které je na listu vidět. Dále je v levém dolním rohu obráceně umístěn otisk razítka „Museum Jaroměřské“. Jednotlivé listy v knize jsou sešité pevnou nití do knižního bloku. Psací látkou je papír, který vykazuje mírné známky mechanického opotřebení, neboť kniha byla hojně používána. Spodní rohy listů jsou částečně degradovány, některé listy jsou restaurované (nejcitelněji je pak zasažen rejstřík v úvodu knihy a dále pak listy vevázané mezi kšafy C1 a C2). V knize zápisů muzeální komise Městského muzea v Jaroměři z let 1910–1931 je v zápise schůze ze dne 11. prosince 1929 informace znějící takto: „*P. předseda podává zprávu, že knihy jsou příliš chatrné a proto mnohé z nich dány na převázání*“.¹⁶⁷ V účetní knize Městského muzea v Jaroměři z let 1929–1942 je zachyceno vydání ze dne 31. prosince 1929 ve výši 640 K pro Aloise Burdycha „*za opravu starých městských knih a krabic na ně*“.¹⁶⁸ Je tedy pravděpodobné, že k restaurování této knihy došlo v letech 1929–1930. Oproti dvěma předcházejícím kšaftovním knihám¹⁶⁹ nenásleduje po rejstříku stvrzení posledních vůlí, ale nacházejí se zde již samotné zápisy kšaftů. Ty jsou všechny psány černým inkoustem,¹⁷⁰ který se na několika stranách propíjí, což ale nebrání v četbě samotného textu. Kniha

¹⁶⁶ např. A. Knap, *Paměti*, s. 171.

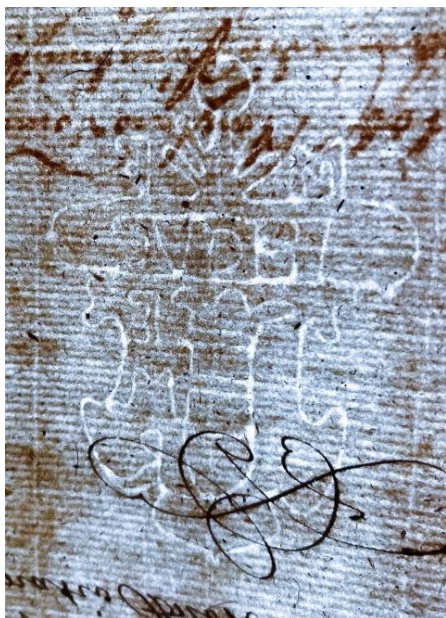
¹⁶⁷ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Knihá zápisů muzeální komise Městského muzea v Jaroměři 1910–1931*, nezpracováno, bez inv. č.

¹⁶⁸ SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, fond AMJ, *Účetní kniha Městského muzea v Jaroměři 1929–1942*, nezpracováno, bez inv. č.

¹⁶⁹ Srov. M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*.

¹⁷⁰ Černý inkoust byl nejpoužívanější. Měl několik odstínů, byl buď rostlinného původu, nebo obsahoval kovy. H. PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, s. 62.

obsahuje jediný filigrán. Jedná se o štít s korunou, po jejímž boku jsou nad sebou umístěna majuskulní písmena E, M, R. Nad korunou se nachází páska s majuskulním nápisem DVDEH. Provenience tohoto filigránu je prozatím neznámá, ve své diplomové práci ho popisuje jako neidentifikovaný také Vojtěch Klíma.¹⁷¹

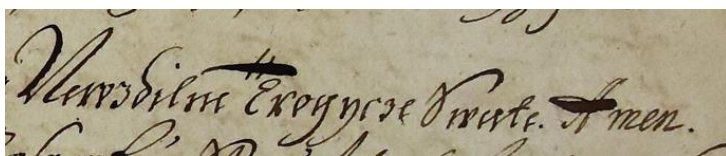
Obr. č. 4 Filigrán neznámé provenience¹⁷²

4.2.1 Identifikace písařských rukou ve sledované kšaftovní knize

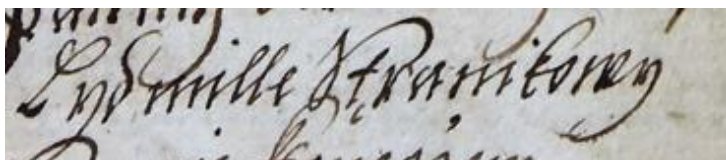
Ve sledované kšaftovní knize lze identifikovat čtyři hlavní písařské ruce. Všichni písaři používali zejména českou novogotickou kurzívu, případně polokurzívu. První písař, již dříve zmiňovaný **Jan Václav Mareš**, působil v úřadě jaroměřského městského písaře do roku 1692. Jeho rukou jsou sepsány kšafy označené A1–A9 z let 1688–1691. Marešovo písmo je specifické zesílenými tahy, ať již při psaní oblouků či vodorovných tahů (obr. č. 5). Písmo se sklání vpravo. V některých případech, zejména pak při psaní jmen a příjmí, datace a vzývání Boha, používal písař úhledné kreslené novogotické písmo (obr. č. 6). Dřík dlouhého minuskulního „s“ je veden hluboko pod dolní dotažnici, čímž zasahuje do dalších řádků (obr. č. 7).

¹⁷¹ Vojtěch KLÍMA, *Trhové knihy*, s. 97.

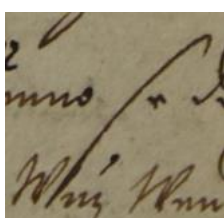
¹⁷² AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*.

Obr. č. 5 Zesílený oblouk u majuskulního písmene „N“ a zesílený vodorovný tah u majuskulních písmen „T“ a „A“¹⁷³

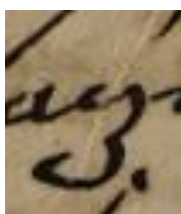

Obr. č. 6 Kreslené novogotické písmo použité písařem při psaní jména a příjmi¹⁷⁴

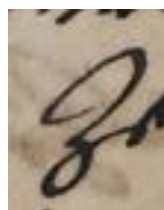

Obr. č. 7 Dlouhé minuskulní „s“ zasahující do spodních řádků¹⁷⁵

Jako druhý písař byl identifikován **Vít Jiří Viktora**, který během svého desetiletého působení v úřadu městského písaře (1692–1702) sepsal kšafty označené A10–E5 (s výjimkou kšaftů B6 a B9). Viktora píše stejně jako písař předchozí se sklonem vpravo a jím psané majuskulní a minuskulní písmeno „z“ vypadá jako trojka (obr. č. 8, 9). Jeho majuskulní „L“ je velmi zdobné, složené z několika protínajících se prodloužených smyček, z nichž spodní nese známky zesíleného tahu (obr. č. 10). Nutno dodat, že poslední Viktorovy zápisy jsou značně neúhledné a mnohdy se hůře čtou. Nelze však předjímat, zda to bylo způsobeno nedbalostí písaře nebo jeho věkem či neuspokojivým zdravotním stavem.

Obr. č. 8 Minuskulní trojkové „z“

Obr. č. 9 Majuskulní trojkové „Z“¹⁷⁶

¹⁷³ Tamtéž, A4.

¹⁷⁴ Tamtéž, A4.

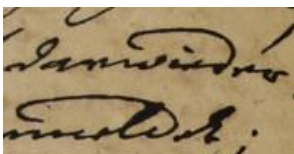
¹⁷⁵ Tamtéž, A8.

¹⁷⁶ Tamtéž, A10.

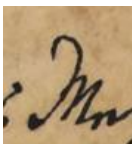

Obr. č. 10 *Majuskulní zdobné „L“¹⁷⁷*

Písařská ruka pravosklonného písma v zápisech označených B6 a G1 patří třetímu identifikovanému písaři, **Janu Jiřímu Kneiflovi**, který byl spolu s výše zmiňovaným písařem Viktorou přijat do úřadu městského písaře v roce 1692. Jak již bylo uvedeno dříve, měl na starosti německou expedici. Dřík jeho minuskulního „d“ se stáčí ostře doleva a je na konci zahnutý (obr. č. 11). Majuskulní „M“ je tvořeno ze tří dříků, přičemž ten první je zaoblený, zhruba o jednu třetinu vyšší než dva ostatní. Druhý a třetí dřík jsou ve tvaru úzkých zašpičatělých obloučků, které se napojují na sebe navzájem (obr. č. 12).

Obr. č. 11 *Minuskulní „d“ s levotočivě stočeným dříkem¹⁷⁸*

Obr. č. 12 *Majuskulní „M“ se široce otevřeným prvním obloučkem¹⁷⁹*

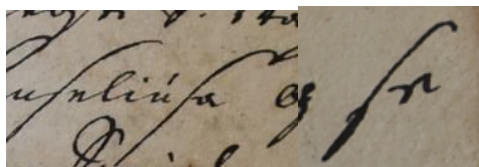
Posledním ztotožněným písařem je **Jan Vilím Pajer**, jemuž připisujeme autorství zápisů označených E6–M3 (kromě zápisu G1) z let 1703–1717. Je tedy nejdéle zapisujícím písařem sledované knihy. Zdá se být proto zajímavé mít možnost porovnání psaní některých liter z doby počátku a konce jeho působení v úřadě městského písaře, které od sebe dělí celých 14 let. Již z běžného pohledu je zřejmé, že Pajerovo písmo, které má stejně jako písma ostatních zde sledovaných písařů sklon vpravo, je nejméně uspořádané a úhledné. První obrázek vlevo představuje typické litery z počátku jeho písařské praxe, druhý obrázek vpravo pak z konce sledované knihy. Pokud porovnáme psaní minuskulního dlouhého „s“ (obr. č. 13, 14), je zde

¹⁷⁷ *Tamtéž*, A10.

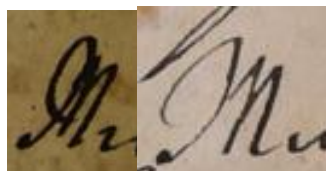
¹⁷⁸ *Tamtéž*, B6.

¹⁷⁹ *Tamtéž*, G1.

vidět, že dřík v obou případech přesahuje horní i spodní dotažnici a nahoře je zakončen zahnutím. Později již písař spodní část dlouhého „s“ zesiloval, jak je vidět na obr. č. 14. U majuskulního „M“ je rozdíl v psaní již markantnější. Smyčka prvního obloučku písmene „M“ na obr. č. 15 přesahuje výrazně do obloučku druhého, samotný oblouček vypadá spíše jako minuskulní „d“. Druhý oblouček úzce navazuje na první a končí nad základní linkou. Třetí oblouček je již dotažen až na základní linku. V případě obr. č. 16 je znát celkové zašpičatění jednotlivých oblouků a ten první je již výrazně otevřený. Změna nastává také v psaní zkratk. Zatímco na počátku svého působení používá Pajera u slova „paní“ vždy zkratku (obr. č. 17), v posledních zápisech sledované knihy již uvádí celé nezkrácené slovo (obr. č. 18). Majuskulní „R“ na obr. č. 19 začíná dole nasazovacím tahem, pokračuje na horní dotažnici, kde přechází do smyčky, která protíná dřík zhruba v horní třetině. Odtud se přes druhou smyčku vrací dolů na základní linku, kde pokračuje odsazovacím tahem na další písmeno. Stejný písař o 14 let později píše majuskulní „R“ již jen jako jednosmyčkové s úzkým obloučkem, který dřík protíná v jeho dolní třetině (obr. č. 20). Předposledním sledovaným písmenem je počáteční minuskulní „t“, které je na obr. č. 21 psáno s náběžným tahem, pokračuje dříkem vedeným dolů na základní linku, vracející se zhruba do jedné třetiny výšky, kde malou smyčkou dřík protíná. Písmenu „t“ z pozdějšího období již chybí náběžný tah a naopak je v horní polovině dříku tah zesílen (obr. č. 22). Charakteristiku písma v případě Jana Vilíma Pajera zakončíme majuskulním „Z“, které je v obou případech psáno jako trojkové, ale na počátku jeho písařského období je horní oblouček široce otevřený, zabírá zhruba dvě třetiny z celého písmene a dole je ukončen malou smyčkou (obr. č. 23). Oproti tomu závěrečné „Z“ z roku 1717 má začínající oblouček na základní lince, zabírá zhruba jednu polovinu písmene a na základní lince pokračuje do spodní zašpičaté smyčky (obr. č. 24).

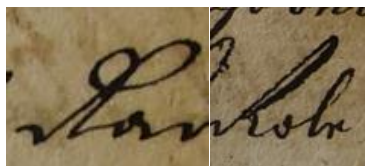
Obr. č. 13 a 14 Minuskulní dlouhé „s“

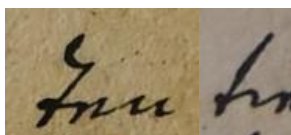
Obr. č. 15 a 16 Majuskulní „M“

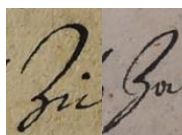
Obr. č. 17 a 18 „Pí“ versus „Paní“

Obr. č. 19 a 20 Majuskulní „R“

Obr. č. 21 a 22 Minuskulní „t“

Obr. č. 23 a 24 Majuskulní „Z“

I přesto, že bylo zvykem, aby kšafty do městských knih zapisovali písaři, lze nalézt ve sledované knize zápisy, které nebyly zapsány žádným z doložených písařů. Jedná se o „Kšaft tejný neb[ožtíka] Václava Vilíma Andreidesa“ z roku 1695,¹⁸⁰ který nese označení B9. Tento kšaft zabírá dvacet stránek ve sledované kšaftovní knize, z čehož 15 stránek je zápis samotného kšaftu a 5 stránek popisuje jeho stvrzení. Zároveň se jedná o jediný kšaft, který obsahuje také sekretní pečeť (obr. č. 25), což zároveň spolu s odlišnou velikostí stránek a jinou písařskou rukou potvrzuje domněnku, že kšaft sepsal sám Andreides a poté byl tento originál do knihy vevázán, nikoli přepsán, jak tomu je v ostatních případech. Lze předpokládat, že si tak písař ušetřil práci, kterou by jinak musel strávit přepisováním neobvykle dlouhého kšaftu.¹⁸¹

Obr. č. 25 Sekretní pečeť a podpis Václava Vilíma Andreidese¹⁸²

Druhou „nepísařskou“ rukou je psán „Kšaft zjevný oustní neb[ožtíka] Jiřího Vodičky“,¹⁸³ u kterého se lze pouze dohadovat, zda ho do městské knihy zapsal královský rychtář Jiří Hejn, který ho zároveň vysvědčil, případně někdo jiný. Písařská

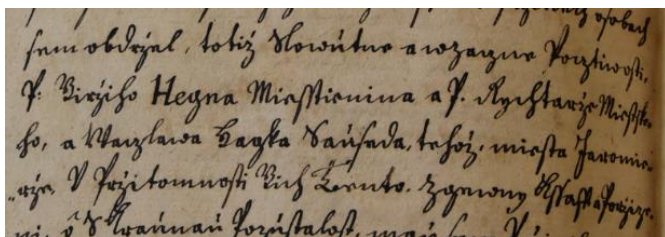
¹⁸⁰ Tamtéž, B9.

¹⁸¹ Srov. s. 26, kde je informace o vizitaci města z roku 1719, kdy byla písaři vyčítána jeho lenost.

¹⁸² AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, B9.

¹⁸³ Tamtéž, K3.

ruka je atypická a nikde jinde se ve sledované knize neobjevuje. Nutno dodat, že se jedná o nejúhlednější a nejčitelnější zapsaný kšaft z celé sledované knihy.

Obr. č. 26 Ukázka písařské ruky neidentifikovaného zapisovatele¹⁸⁴

Sledovaná kšaftovní kniha obsahuje zápisy psané čtyřmi hlavními písaři a dále pak dvěma, z nichž každý zapsal po jednom kšaftu (v jednom případně se jedná o původně listinnou podobu kšaftu, který byl do knihy později vevázán). V městské kanceláři obvykle pracoval pouze jeden písař, s výjimkou let 1692–1702, kdy zde pracovali písaři dva. Jak již bylo dříve vzpomenu, jeden měl na starosti českou a druhý německou expedici.

Jméno a příjímí písaře	Doba jeho působnosti podle zachycených zápisů v kšaftovní knize
Jan Václav Mareš	1688-1691
Vít Jiří Viktora	1692-1702
Jan Jiří Kneifl	1692-1706
Jan Vilím Pajer	1703-1717

Tab. č. 2 Přehled písařských rukou zachycených v kšaftovní knize

4.2.2 Vnitřní rozbor jaroměřské knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716

Zkoumaná kniha kšaftů obsahuje celkem 69 zápisů z konce 17. a počátku 18. století, což je v porovnání s Dušánkovými kšaftovními knihami nejméně. Kdybychom však počítali průměrný počet zápisů v knize uskutečněných za rok, v nejstarší dochované kšaftovní knize jsou to 4 zápisy za rok, v té mladší pak 1 zápis. Ve sledované knize se jedná o 2 zápisy za rok (tab. č. 3). Z této informace však nelze nic uvozovat, neboť nemáme u všech knih informaci o celkovém počtu zemřelých.

¹⁸⁴ Tamtéž, K3.

Matriky¹⁸⁵ jsou k dispozici pouze u zkoumané knihy a později s nimi budeme v textu ještě pracovat. Pokud bychom chtěli být konkrétnější, nejvíce zápisů (6) je datováno do roku 1694, čtyři zápisy vznikly v letech 1689, 1693, 1706 a 1713. Naopak v roce 1696 nebyl do knihy městským písařem zapsán žádný kšaft a po jednom zápisu se nacházejí kšafty v letech 1688, 1692, 1695, 1700, 1703, 1707, 1711 a 1715.

Název knihy	Počet let vedení knihy	Počet zápisů celkem	Průměrný počet zápisů za jeden rok
Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1606–1626	21	86	4,1
Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1626–1687	62	77	1,2
Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716	30¹⁸⁶	69	2,3

Tab. č. 3 Počet zápisů v dochovaných kšaftovních knihách

Výzkumem nebylo potvrzeno, že by kniha obsahovala pozůstalostní inventáře. Tudíž název, který je uveden v archivní pomůcce, nedopovídá tomu, co ve skutečnosti obsahuje zkoumaná kniha kšaftů. Pozůstalostní inventáře vznikající z činnosti inventarizační komise v knize úplně chybí. Používaný název tak může reflektovat dobu vzniku archivní pomůcky, kdy byly všechny tyto knihy pojmenovány stejně.

Jak již bylo uvedeno dříve, jmenný rejstřík, konkrétně „*Rejstřík na kšafty lidské*“, je umístěn na začátku knihy a zabírá tři stránky. Kšafty nejsou řazeny abecedně, ale je respektováno pořadí zápisů v knize, což dokládá i připojení majuskulní litery a arabské číslice (např. A1, A2, A3...). V rejstříku je tedy vždy nejprve uvedeno, o jaký kšaft se jedná (zjevný, tejný, oustní), dále se zde nachází jméno testátora a označení písmenem a číslicí. První je vzpomínán „*Kšaft zjevný neb[ožky] Kateřiny Rynkešový A1*“, a jako poslední „*Kšaft neb[ožtíka] Jana Poledne M3*“. V relativně velkém množství zápisů toto umožňuje rychlou orientaci v prameni. Po jmenném rejstříku již následují samotné zápisy.

¹⁸⁵ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign 66–1. SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2.

¹⁸⁶ Přestože je v Příbylově inventáři uvedeno, že kniha byla vedena v letech 1688–1716, kniha obsahuje další 3 zápisy datované v roce 1717 (L5, M1, M2).

Písmeno	Počet zápisů	Písmeno	Počet zápisů	Písmeno	Počet zápisů
A	10	E	6	I	6
B	9	F	5	K	5
C	5	G	5	L	5
D	5	H	5	M	3

Tab. č. 4 Počet zápisů označených literou a číslicí

Z celkového počtu 69 zápisů je 66 psáno v českém a 3 zápisy v německém jazyce, což dokládá, že Jaroměř byla i na přelomu 17. a 18. století dominantně českým městem. Prvním německy psaným zápisem je „*Kšaft zjevný neb[ožtíka] Matěje Menzle, souseda zdejšího*“,¹⁸⁷ sepsaný 25. června 1694. Druhým je „*Testament Johana Georga Ernsta Kneifla*“¹⁸⁸ z 18. února 1706. Kneifl působil v Jaroměři od roku 1692 jako písař mající na starosti německou expedici a v letech 1703–1706 zastával úřad královského rychtáře.¹⁸⁹ Posledním německy psaným zápisem je „*Testament des Georg Řehák*“¹⁹⁰ datovaný ke dni 9. srpna 1712. Ve zkoumané knize lze také nalézt zápisy kšaftů a posledních vůlí významných jaroměřských měšťanů. V roce 1689 byl do knihy zapsán městským písařem Janem Václavem Marešem za přítomnosti purkmistra Petra Komínka kšaft pana Ferdinanda staršího Manna, který začíná slovy: „*Já, Ferdinand starší Mann užívaje zdravého rozumu a paměti dobré známo činím všudy přede všemi, kde by toho potřeba jaká ukazovala, že jsem krám svůj vlastní řeznický své nejmilejší manželce Kateřině postoupil a odevzdal, k dědičnému uživení jejímu vlastnímu odevzdávám a postupuji.*“¹⁹¹ Pod označením D2 se nachází „*Kšaft, neb poslední otcovská vůle urozeného a statečného rytíře, pana Vilíma Václava Cikána z Čermný*“,¹⁹² který vysvědčili rytíři Ferdinand Rudolf Dobřenský z Dobřenic, Johann Cornelius z Coenens a Karl Leopold Rodovský z Hustiřan.¹⁹³ Svůj kšaft neopomněli do městské knihy nechat zapsat královský rychtář Jan Vilím Bleiveis,¹⁹⁴

¹⁸⁷ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, B6.

¹⁸⁸ *Tamtéž*, G1.

¹⁸⁹ A. Knap, *Paměti*, s. 169.

¹⁹⁰ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, K2.

¹⁹¹ *Tamtéž*, A5.

¹⁹² *Tamtéž*, D2.

¹⁹³ *Tamtéž*, D2.

¹⁹⁴ *Tamtéž*, E6.

který ve své vůli datované k 10. listopadu 1703 zmínil všech 6 manželek (z toho 5 zesnulých)¹⁹⁵ a primátor města Daniel Kryštof Miselius, již dříve zmiňovaný dědeček manželky barokního sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Miseliův kšaft byl sepsován před svědky dva dny, neboť jak je uvedeno v zápisu, „...*podotknutým pánům za navštívení poděkoval a následovně pak před nimi u přítomnosti tyto, paní manželky své, též synův, jedné dcery, chtěl svých vlastních kšaft oustní pořádný jest konati, počal, vkročivše však do toho noční čas, takový dokonati nemohli. Pročež dne příštího, totižto 25. dubna, dožádaje se týchž pánův, se [!] celé, dokonalé a poslední pořizení oustně, srozumitelně takto oznámil...*“.¹⁹⁶

Jak již bylo uvedeno výše, sledovaná kniha obsahuje 69 zápisů kšaftů. Následující tabulka přehledně ukazuje kromě jména a příjmi testátora, označení a kategorizace kšaftu také dataci vzniku (nebo vysvědčení) a stvrzení kšaftu a rok úmrtí samotného testátora, pokud byl tento údaj v matrikách zemřelých dohledán.

Přehled zápisů v kšaftovní knize, jejich označení, datace vzniku a stvrzení, rok úmrtí testátora					
Pořadí kšaftu	Dobová kategorizace kšaftu	Testátor	Datace vzniku či vysvědčení kšaftu	Datum stvrzení kšaftu	Rok úmrtí v matrice NOZ¹⁹⁷
A1	Kšaft zjevný	neb. Kateřina Rynkešová	4. března 1688	30. dubna 1688	1688
A2	Kšaft oustní	neb. Anny Žobský	7. ledna 1689	7. ledna 1689	1688
A3	Kšaft zjevný	neb. Jiřího Broule	27. ledna 1689	14. března 1689	1689
A4	Kšaft tejný	neb. Jiřího Obrmana	10. února 1689	3. března 1689	1689
A5	Kšaft	neb. Ferdinanda staršího Manna	14. března 1689	21. dubna 1689	1689
A6	Kšaft zjevný	Magdaleny Rejmanový	15. června 1690	13. července 1690	1690
A7	Kšaft tejný	neb. Jana Kubův	1. listopadu 1690	11. ledna 1691	1690
A8	Kšaft zjevný	neb. Lidmily Dolanský	2. února 1691	19. dubna 1691	1691
A9	Kšaft tejný	neb. Doroty Lorencový	25. dubna 1691	10. května 1691	1691

¹⁹⁵ Kateřina Dvorská, Kateřina Komínková, Zuzana Havlová, Saloména Popová a Marie Francína Bašlarová. *Tamtéž*, E6.

¹⁹⁶ *Tamtéž*, F1.

¹⁹⁷ SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign. 66–1. SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2.

A10	Kšaft tejný	neb. Kateřiny Lhotský	14. února 1692	27. března 1692	1692
B1	Kšaft zjevný	neb. Jana Podzimka	16. dubna 1693	11. června 1693	1693
B2	Kšaft zjevný	neb. Doroty Chmelíkovy, posléze Jana Ludvíka manželky	19. dubna 1693	2. června 1693	1693
B3	Kšaft tejný	neb. Mariány Červenkovy	14. dubna 1693	17. září 1693	1693
B4	Kšaft oustní zjevný	neb. Doroty Dvorský	26. listopadu 1693	18. prosince 1693	1691
B5	Kšaft tejný	neb. Hendrycha Stráčovskýho	1. března 1694	6. května 1694	1694
B6	Kšaft zjevný	neb. Matěje Menzle	25. června 1694	26. srpna 1694	1693
B7	Kšaft tejný	neb. Matouše Kajslera	26. srpna 1694	26. listopadu 1694	nenalezeno
B8	Kšaft zjevný	neb. Lidmily Kroupové	9. listopadu 1694	25. února 1695	1694
B9	Kšaft tejný	neb. Václava Vilíma Andreidesa	12. listopadu 1694	13. ledna 1695	1695
C1	Kšaft tejný	Kateřiny Skálový, posléze Mannový	7. ledna 1695	25. února 1695	1695
C2	Kšaft zjevný	neb. Jana staršího Pelikána	20. října 1694	17. července 1696	1696
C3	Kšaft zjevný	Mariány Rödinarový, vdovy	30. dubna 1697	13. července 1697	nenalezeno
C4	Kšaft oustní	neb. Kryštofa Hanče Varhaníka	18. července 1697	29. srpna 1697	1697
C5	Kšaft zjevný	neb. Václava Tluky	17. dubna 1698	31. května 1698	1698
D1	Kšaft zjevný	Barbory Matesový, vdovy	1698	5. března 1699	1698
D2	Kšaft, neb poslední otcovská vůle	urozeného a statečného rytíře, pana Vilíma Václava Cikána z Čermný	22. ledna 1691	12. března 1699	nenalezeno
D3	Kšaft tejný	neb. Jiřího Rynkse	11. dubna 1699	1. srpna 1699	1699
D4	Kšaft oustní	Matyáše Rudolfa Lva	26. listopadu 1699	21. ledna 1700	1699
D5	Kšaft tejný	Jana staršího Kotvalta	11. března 1700	22. dubna 1700	1700
E1	Kšaft tejný	Kateřiny ovdovělý Hoškovy	9. června 1701	12. července 1701	1701
E2	Kšaft zjevný	Alžběty, pozůstalé vdovy po Janovi Tomášův	25. dubna 1701	21. října 1701	1701
E3	Kšaft tejný	Doroty Komínkovy, vdovy	3. listopadu 1701	16. února 1702	1701
E4	Kšaft zjevný	neb. Petra Komínka	18. března 1702	14. září 1702	nenalezeno

E5	Kšaft zjevný	Daniele Hofmana	30. března 1702	11. května 1702	1702
E6	Kšaft tejný	urozeného pana Jana Vilíma Bleiveise	10. listopadu 1703	27. prosince 1703	1703
F1	Kšaft oustní zjevný	neb. Daniela Kryštofa Miseliusa	29. května 1704	5. července 1704	1704
F2	Kšaft oustní zjevný	neb. Doroty Durdíkový	4. září 1704	8. listopadu 1704	1704
F3	Kšaft tejný	neb. Jana Kilingera	18. dubna 1704	8. května 1704	1704
F4	Kšaft oustní zjevný	Melichara Modra	19. listopadu 1705	14. ledna 1706	1705
F5	Kšaft oustní tejný	Salomény, prv Manhalová, pak Benešová, posléz Rynksová pozůstalá vdova	4. prosince 1705	6. února 1706	1705
G1	Kšaft	Johan Georg Ernst Kneifel	18. února 1706	20. května 1706	nenalezeno
G2	Kšaft oustní tejný	neb. Lukáše Čecha	9. září 1706	neuveдено	1706
G3	Kšaft tejný	neb. Adama Lhotskýho	17. února 1706	4. listopadu 1706	1705
G4	Kšaft tejný	neb. Františka Pelikána	neuveдено	15. dubna 1708	1706
G5	Kšaft tejný	neb. Víta Jiřího Viktory	24. října 1705	3. listopadu 1708	1707
H1	Kšaft	neb. Magdalény Kirchnerový	7. ledna 1708	7. ledna 1708	1708
H2	Kšaft	neb. Salomény Červenkový	20. září 1708	3. listopadu 1708	1708
H3	Kšaft	neb. Alžběty Rejsový	18. června 1709	19. září 1709	1709
H4	Kšaft tejný	neb. Fridricha Johna, mlynáře	11. června 1709	22. srpna 1709	1709
H5	Psaní jisté invim kšaftu	Matěje Beneše	3. listopadu 1710	13. ledna 1711	nenalezeno
I1	Kšaft	neb. Matěje Novotnýho	27. března 1710	23. května 1710	1710
I2	Kšaft	neb. Mařeny Sigmandový	1. ledna 1710	13. února 1710	1710
I3	Kšaft	neb. Václava Kučery	22. března 1712	17. dubna 1712	1712
I4	Kšaft	neb. Roziny prv Hradecký, pak Jarošový	16. listopadu 1711	19. listopadu 1711	1711
I5	Kšaft	neb. pí Lidmily ovdovělý Kilingerový	3. června 1713	13. července 1713	1713
I6	Kšaft	neb. Marie Knerychový, vdovy	27. června 1713	2. září 1713	1712

K1	Kšaft	neb. urozeného a statečného rytíře Vilíma Rudolfa Cikány z Čermný	21. června 1713	5. září 1713	1713
K2	Kšaft	Georg Řehák	9. srpna 1712	28. listopadu 1713	1713
K3	Kšaft oustní zjevný	neb. Jiřího Vodičky	18. října 1713	20. ledna 1714	1713
K4	Kšaft	Jana Jiřího Čáslavského	15. listopadu 1714	9. února 1715	nenalezeno
K5	Kšaft	Anny Šlosárková, vdovy	11. ledna 1714	15. října 1714	1713
L1	Kšaft	neb. Jana Řeháka	3. listopadu 1714	5. ledna 1715	1714
L2	Kšaft	neb. Lukáše Třešňáka	24. října 1716	5. listopadu 1716	1716
L3	Kšaft	neb. Martina Ridle	21. července 1715	3. srpna 1715	1715
L4	Kšaft	neb. Magdalény ovdovělý Bohdanecký	14. května 1716	18. června 1716	1716
L5	Kšaft	neb. Víta Ridle	1. dubna 1717	13. května 1717	1717
M1	Kšaft	Salomény Hlaváčkovy	15. října 1717	27. listopadu 1717	1717
M2	Kšaft	Jiřího Justa	11. října 1717	27. listopadu 1717	1717
M3	Kšaft	Jana Poledne	23. března 1716	27. dubna 1716	1716

Tab. č. 5 Přehled zápisů v kšaftovní knize, jejich označení, datace vzniku (či vysvědčení) a stvrzení, datum úmrtí testátora

4.2.3 Struktura jaroměřských kšaftů z konce 17. a počátku 18. století

V této podkapitole se budeme zabývat rozborem jednotlivých částí jaroměřské kšaftovní knihy. Zjistíme, které listinné formule a v jakém pořadí jsou v zápisech uvedeny. Podíváme se, zda se podoba testamentu v průběhu let měnila a pokud ano, tak jakým způsobem.

Invokační formule, které jsou obvykle umístěny na samém počátku testamentu, se ve sledované kšaftovní knize objevují v naprosté většině kšaftů sepsaných městským písařem. Což je rozdílné oproti předchozím kšaftovním knihám, kde se tyto formule objevovaly zřídka.¹⁹⁸ Jejich význam je podle Michaely Hrubé odrazem

¹⁹⁸ Srov. M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*.

náboženské orientace jednotlivých testátorů.¹⁹⁹ Martin Dušánek ve své diplomové práci uvádí, že autorem formulací jednotlivých invokací nebývá povětšinou samotný testátor, ale písař.²⁰⁰ S tím však v tomto případě lze souhlasit pouze částečně, neboť zápisy pocházející od jednoho písaře nesou časté znaky různě zvolených invokací. Sledovaná kniha pochází z doby, kdy vrcholila první fáze rekatolizace, tedy z období poznamenaného barokní zbožností, což se výrazně promítá ve zvolené formulaci invokací. V první části knihy toto není zas tak patrné. Zápisy psané písařskou rukou Jana Václava Mareše z let 1689–1691 obsahují invokační formule ve znění „*Ve jméno nejsvětější Trojice Boží. Amen*“, se kterou se můžeme setkat hned v prvním zapsaném „*Kšaftu zjevném neb[ožky] Kateřiny Rynkešovy*“.²⁰¹ Později byla písařem invokace rozšířena do tvaru „*Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojice svaté. Amen*“.²⁰² U písaře Víta Jiřího Viktorý, který podle Knappových Pamětí působil v úřadě městského písaře v letech 1692–1705, ale jeho písařská ruka se v knize objevuje pouze do roku 1702, se setkáváme hned s několika zněními vzývání Boha. Nejčastější formulací je předchozím písařem užívaná „*Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojice. Amen*“.²⁰³ Později se v kšaftech psaných jeho písařskou rukou objevuje svatá Trojice vyjmenovaná. „*Kšaft zjevný Alžběty, pozůstalé vdovy po Janovi Tomášovi*“²⁰⁴ a „*Kšaft zjevný Daniele Hofmana*“²⁰⁵ již obsahuje rozšířenou invokační formuli „*Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojice, Boha Otce, Syna, Duchu Svatého, jednoho Pána Boha na věky požehnaného. Amen*“. V některých zápisech pak invokace buď úplně chybí, případně jsou psány s různými obměnami. Kšaft označený B9, jenž byl sepsán a signován 4. listopadu 1694 „*v příbytku a dvoře na Klouskově*“ samotným Václavem Vilímem Andreidesem, inspektorem sádovského panství, obsahuje invokaci rozšířenou o Pannu Marii, což je v této knize ojedinělé.

¹⁹⁹ Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“: *pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002, s. 119.

²⁰⁰ M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*, s. 36.

²⁰¹ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, A1.

²⁰² *Tamtéž*, např. A4, A6.

²⁰³ *Tamtéž*, např. B8, C2, C5, D1, D5, E1.

²⁰⁴ *Tamtéž*, E2.

²⁰⁵ *Tamtéž*, E5.

Písařská ruka Jana Vilíma Pajera se v kšaftovní knize objevuje poprvé v roce 1703, kdy sepsal „*Kšaft tejnej urozeného pana Jana Vilíma Bleiveise*“.²⁰⁶ Invokace v Pajerem psaných zápisech se objevuje v několika různých podobách. *Kšaft tejný neb[ožtíka] Jana Kilingera* začíná invokací „*Ve jméno Blahoslavené a nerozdílné Trojice Svaté, Otce, Syna a Duchu Svatého, jednoho Pána Boha na věky požehnaného*“.²⁰⁷ O rok a půl později v „*Kšaftu oustním tejným Salomény prv Manhalové, pak Benešové, posléz Rynksové, pozůstalé vdovy*“ použil ten samý písař invokaci „*Ve jméno nejsvětější a nerozdílné Trojice Boha Otce, Boha Syna, Boha Duchu Svatého. Amen*“.²⁰⁸ V poslední části knihy, v zápisech psaných Janem Vilímem Pajerem (1703–1717), se nachází nejvíce kšaftů bez uvedení vzývání božího. Zda je to způsobeno leností písaře,²⁰⁹ náboženskými poměry v Jaroměři nebo sepsáním kšaftu v poslední chvíli u lůžka umírajícího nelze s jasností určit. Invokace běžných měšťanských testamentů se nijak neliší od invokace uvedené ve šlechtickém testamentu „*Urozeného a statečného rytíře Vilíma Rudolfa Cikány z Čermný*“ z 21. června 1713.²¹⁰

Po invokaci následuje v testamentu kšaftovní knihy nejčastěji **identifikace testátora**, méně často pak datační formule. Identifikace kšaftujícího je ve sledované knize dvojího typu. Šlechtické testamenty obsahují **intitulaci** používanou v novověkých listinách, ostatní testamenty pak jména kšaftujících. Podle Pavla Krále bylo u šlechtických testamentů obvyklé uvádět u testátora „*vedle jména a predikátu šlechtice i domicil*“. Šlechtici z důvodu zdůraznění právního úkonu závěti vyjmenovávali celý titul, který obsahoval všechny zastávané úřady a místa. Toto mělo zaručit budoucí vážnost testamentu a hrálo to významnou roli při jeho zápisu do desk zemských.²¹¹ V kšaftu D2 se syn kšaftujícího šlechtice identifikuje jako „*Urozený a statečný rytíř pan Vilím Rudolf Cikán z Čermný, pán na Hořejní a Dolejní Čermný, Malý Bukovině a dvoru šosovním při městě tomto ležícím*“.²¹² Oproti tomu jména kšaftujících jsou ve sledované knize uváděna velmi stručně, např. „*Já, Petr*

²⁰⁶ Tamtéž, E6.

²⁰⁷ Tamtéž, F3.

²⁰⁸ Tamtéž, F5.

²⁰⁹ Srov. s. 26, kde je informace o vizitaci města z roku 1719, kdy byla písaři vyčítána jeho lenost.

²¹⁰ AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, K1.

²¹¹ Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, České Budějovice 2000, s. 28–29.

²¹² AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, D2.

Komínek“,²¹³ „*Já, Jiří Just*“,²¹⁴ případně „*Já, Jan starší Kotvalt*“.²¹⁵ V případě, že chtěl testátor zdůraznit důležitost kšaftu, uvedl také úřad, který zastával. Jiří Časlavský se zde identifikoval jako „*měšténín věnnýho města Jaroměře nad Labem a spolupísař důchodní panství smiřického*“,²¹⁶ Jan Vilím Bleiveis zase jako „*měšténín a na ten čas J[eho] M[ilosti] v městě Jaroměři zřízený král[ovský] rychtář*“.²¹⁷ Pokud se jednalo o vdovu, případně o ženu, která se provdala vícekrát, je tato informace v identifikaci testátora uvedena taktéž. V kšaftu A9 je testátorka identifikována jako „*Dorota prv Matesová, posléze Lorencová*“,²¹⁸ v kšaftu E1 jako „*Kateřina prv Lintnerová a posléze ovdovělá Hošková*“.²¹⁹ V několika případech je v identifikaci testátora uvedeno řemeslo, které vykonával (Např. Kryštof Hanč, varhaník, je uveden v kšaftu s označením C4,²²⁰ u Fridricha Johna v kšaftu H4 je uvedeno povolání mlynář.²²¹). Pokud byl testátor obyvatelem šosovní vesnice, je tato skutečnost zmíněna v identifikaci kšaftu či u jména testátora. Víme tedy s jistotou, že i na přelomu 17. a 18. století byly v Jaroměři do městských knih zapisovány kšafy obyvatel šosovních vesnic Dolany („*Kšaft zjevný neb[ožky] Doroty Chmelíkovy, posléze Jana Ludvíka manželky ze vsi Dolany*“²²²) a Hořenice („*Kšaft tejný neb[ožtíka] Matouše Kajslera ze vsi Hořenice*“,²²³ „*Kšaft oustní Matyáše Rudolfa Leva*“,²²⁴ „*Kšaft Jiřího Justa*“²²⁵).

Datační formule se objevují v jaroměřských kšaftech sledovaného období buď v samotném úvodu po uvedení jména kšaftujícího (nejčastěji u prvního sledovaného písaře Jana Václava Mareše), případně na konci kšaftu před podpisy svědků (u ostatních písařů). Oproti předchozím dvěma kšaftovním knihám, ve kterých převládalo datování podle církevních svátků,²²⁶ se zde nachází typická datační formule, např. „*Léta Páně 1696 v outerý dne 17. Juli*“.²²⁷ Pokud je datace umístěna na

²¹³ *Tamtéž*, E4.

²¹⁴ *Tamtéž*, M2.

²¹⁵ *Tamtéž*, D5.

²¹⁶ *Tamtéž*, K4.

²¹⁷ *Tamtéž*, E6.

²¹⁸ *Tamtéž*, A9.

²¹⁹ *Tamtéž*, E1.

²²⁰ *Tamtéž*, C4.

²²¹ *Tamtéž*, H4.

²²² *Tamtéž*, B2.

²²³ *Tamtéž*, B7.

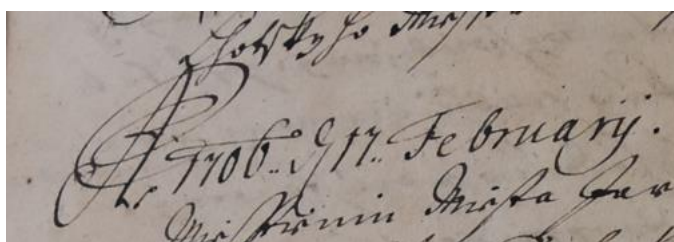
²²⁴ *Tamtéž*, D4.

²²⁵ *Tamtéž*, M2.

²²⁶ Srov. M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*, s. 37.

²²⁷ AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, C2.

začátku kšaftu, bezprostředně po ní následuje jméno radního, který v den sepsání závěti zastupoval úřad purkmistra. V knize se můžeme setkat hned s několika neobvyklými datacemi. V „Kšaftu zjevném neb[ožtíka] Václava Tluky“ se v dataci poprvé objevuje měsíc napsaný česky („dne 21. měsíce března léta Páně 1698“).²²⁸ V naprosté většině ostatních zápisů byl měsíc v dataci psán latinsky, zbytek česky. Česky psaný měsíc se znovu objevuje o šest let později v závěti Jana Kilingera, kde je doslovně uvedeno „Actum tohoto tejnýho kšaftu v příbytku mém na Předměstí svatojakubském dne 18. měsíce dubna léta Páně 1709“,²²⁹ a v „Kšaftu neb[ožky] Mařeny Sigmandový“, kde však datace postrádá letopočet. Stojí zde „...stalo se to docházejícího roku prvního dne ledna“.²³⁰ Oproti tomu písař Jan Vilím Pajer použil v zápisu „Kšaftu tejného neb[ožtíka] Adama Lhotského“ pocházejícího ze 17. února 1706 celou dataci v latině (obr. č. 28).

Obr. č. 28 Datace napsaná latinsky²³¹

Za datační formulí (případně za jménem kšaftujícího) bývají ve sledované knize vyjmenováni přítomní **svědkové**, a jak již bylo uvedeno výše, také jméno jaroměřského purkmistra. Koldín uvádí, že svědky měli být dva radní a jeden písař, v krajním případě rychle sepisovaného kšaftu u lůžka pak závěť mohli vysvědčit sousedé.²³² V případě „Kšaftu zjevného Magdaleny Rejmanový“²³³ pak v roli svědků předstoupili Matěj Rymer a Daniel Nosek, hejtman Předměstí svatojakubského. V „Zjevném kšaftu Doroty Chmelíkovy, posléze Jana Ludvíka manželky“ z šosovní vesnice Dolany je uvedeno „...pro lepší toho ku právu důvěření, dožádala jsem se sousedův zdejších dolanských, Petra Marka, rychtáře, Jana Vlčka a Jiříka Mervarta,

²²⁸ Tamtéž, C5.

²²⁹ Tamtéž, F3.

²³⁰ Tamtéž, I2.

²³¹ Tamtéž, G3.

²³² J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 154.

²³³ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, A6.

že jsouc tuto poslední vůli mou doslejšali“.²³⁴ Jména svědků jsou pak ve většině případů znovu vyjmenována na konci kšaftů.

Aby nemohla být platnost kšaftu později napadena, následovalo v kšaftech ujištění testátora o tom, že má právo nakládat se svým majetkem. Tak je tomu i v „Zjevném kšaftu staršího obecního Jiřího Broule“, který zde uvádí „...dům neb příbytek na Předměstí pražském, slove od starodávna Na Kamení, za sumu zlatých ode mne pořádně koupený a již zcela a zouplna zaplacený, nezávadný...“.²³⁵

Jak uvádí Pavel Král, sepsání poslední vůle patřilo k základním povinnostem dobrého křesťana a v ideálním případě měla být sepsána s dostatečným předstihem, neboť vyjadřovala přípravu na smrt.²³⁶ V 17. století dokonce existovaly knihy, které měly člověka na dobrou smrt postupně připravit, lépe řečeno přemýšlet o ní. Prostřednictvím těchto knih byli lidé přesvědčováni o tom, že mají ke smrti stále jednou nohou nakročeno, a proto bylo potřeba, aby byl člověk na smrt stále připraven, neboť ho mohla zastihnout v jakémkoli období jeho života. Proto je v arengách některých raně novověkých kšaftů smrt popisována jako „jistá“ ve smyslu konce pozemského života a jako „nejistá“ ve smyslu toho, kdy a jakým způsobem člověk zemře.²³⁷ Michaela Hrubá míní, že **arenga** se mnohdy prolíná s **narací**, a proto se ne vždy dají chápat samostatně.²³⁸ V jaroměřských testamentech se povětšinou objevují samé narace. V rámci **narace**, tedy vyjádření konkrétních důvodů, které vedly k sepsání testamentu, se objevuje apel na pozůstalé, kdy testátor vyjadřuje přání, aby jeho projev poslední vůle respektovali. Nejinak tomu není v „Kšaftu zjevném oustním neb[ožtíka] Jiříka Vodičky“, který doslova žádá, „aby žádný po smrti mé mezi manželkou, synem a dcerami, též zetimi mémi nedorozumění se nestalo...“.²³⁹ Podobné přání vyjadřuje Jan Podzimek, jenž nabádá příbuzné, „aby žádný po smrti mé mezi manželkou mou nynější milou Dorotou a synáčkem z ní splozeným, ještě nezletilým Janem, též Kateřinou a Annou z předešlý neb. manželky mé splozenými dcerami nedorozumění se nestalo...“.²⁴⁰ V naprosté většině zkoumaných kšaftů k nejčastějším

²³⁴ Tamtéž, B2.

²³⁵ Tamtéž, A3.

²³⁶ P. KRÁL, *Mezi životem*, s. 17.

²³⁷ Pavel KRÁL, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*, in: *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha 2007, s. 7–22, zde s. 8–9.

²³⁸ M. HRUBÁ, *Nedávej statku*, s. 128.

²³⁹ AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, K3.

²⁴⁰ Tamtéž, B1.

důvodům, které vedly testátory k sepsání poslední vůle, byl jejich neuspokojivý zdravotní stav či stáří. Jan Vilím Bleiveis sepsání poslední vůle odůvodnil následovně: „Známo činím, kterak tak pamatující na poslední cíl člověka a že smrt jistá, hodina pak její nejistá jest, jsouce buď Bohu chvála při sešlosti věků však při tom dobré paměti a rozumu zdravého užívaje, učinil jsem sobě o skrovném jmění mém, které mně tak Pán Bůh všemohoucí z mé těžké práce a potu tváří požehnati ráčil, jisté a dokonalé pořizení k tomu cíli a konci, aby po mé smrti tak a nejináč zachováno mezi mýma dílem poslušnýma, dílem pak neposlušnýma dítkami všem roztržitostem vstříc vkročeno bylo, maje pak milá manželka spolu s dítkami žádného skrájení nenesla...“.²⁴¹ V „Zjevném kšaftu neb[ožky] poctivé panny Lidmily Kroupové, sirota léta právní majícího“ se dozvídáme, že „jsouce hned od mladosti věku mého v nedostatku zdraví postavena, považujíc při sobě jak týž ustavičný neduh můj a tuchy, že živobyetí mého konec blízko býti může sobě rozmyslující, vůli mou s vůlí Krista Ježíše, ženicha mého, srovnávaje a rozumu ještě zdravého, též paměti čerstvé (chvála Pánu Bohu) požívaje...“.²⁴² Oproti běžným měšťanským testamentům se ty šlechtické lišily pohledem člověka na smrt. Cesta pozemským životem nazývaným „plaktivým oudolím“ byla mnohdy dle testátorů „nebezpečná“ či „bídňá“. Šlechtici věřili, že smrtí vše nekončí, přesto se v kšaftu často vyjadřovali o blížící se smrti jako o předčasné a okamžik smrti si představovali jako splacení dluhu.²⁴³ Rytíř Rudolf Vilím Cikán z Čermný v kšaftu z roku 1713 popisuje, „kterak považující při sobě běh a nestálost věků ve zdejšího, též často na mě vyskytující nemoci, ano, věříc tomu, že všechno, co zrozeno jest, jednou umřítí musí, však nevěda dne a hodiny, kdy mě milosrdný Bůh z tohoto bídného světa povolati ráčí, takže dlouhého živobyetí sobě připovídati a v tom sobě ujišťovati nemohu...“.²⁴⁴

Poslední, leč nepovinnou formulí nacházející se v kšaftech, byla **sankce**. Ta mohla být dvojího typu – benefice (pozitivní) či kominace (negativní). Jejím účelem bylo zajistit co nejlepší podmínky pro naplnění poslední vůle testátora. V této části kšaftu zůstavitelé vyzývali radní, aby dohlédli na hladký průběh jejího plnění. Tato prosba bývá často vyjádřena slovy „pokudž by mě Pan Bůh z tohoto bídného světa

²⁴¹ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, E6.

²⁴² *Tamtéž*, B8.

²⁴³ P. KRÁL, *Mezi životem*, s. 32–33.

²⁴⁴ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, K1.

*k mocné slávě povolati ráčil, za to šetrně a uctivě J[eho] M[ilost] pana rychtáře a vzácný magistrát žádám, aby nad tímto mým tajným kšaftem a poslední vůlí ochrannou ruku držeti ráčili“.*²⁴⁵ Cílem kominace bylo vyjádřit případný postih těm, kteří by nebyli ochotni dodržet obsah kšaftu, případně by byli příliš hamižní a chtěli víc, než jim bylo odkázáno. V tom samém kšaftu A10 lze nalézt i varování, kdy Dorota Lorencová nabádá Adama Kaliberku, „*aby dětem svým do jejich peněz nešahal po smrti mé, ten všecken dluh odpouštím a pahsíruji však, aby miň v toho více neužil pro příčinu, že jest se ke mně velmi tvrdě a nepřikladně choval...“.*²⁴⁶

Pokud bychom měli posoudit strukturu kšaftů ze všech tří zmiňovaných kšaftovních knih, lze konstatovat, že se městští písaři a kšaftující drželi zaběhnuté praxe podpořené platným Koldínovým zákoníkem, zejména články označenými písmenem F.²⁴⁷

²⁴⁵ *Tamtéž*, A10.

²⁴⁶ *Tamtéž*, A10.

²⁴⁷ J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 178–199.

5 PRÁVNĚHISTORICKÁ ANALÝZA DOCHOVANÝCH ZÁPISŮ JAROMĚŘSKÉ KŠAFTOVNÍ KNIHY

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, testamentární praxe se na přelomu 17. a 18. století řídila stále platnou kodifikací městského práva Pavla Kristiána z Koldína, jehož zákoník obsahuje více než 900 článků rozdělených do 19 oddílů označovaných písmeny A až T.²⁴⁸ Právo dědické lze v Koldínově zákoníku nalézt pod písmeny D, E a F. Kapitola „*O kšaftích a o poslední vůli lidí z tohoto světa sešlých*“, je rozepsána do 58 článků. 11 článků zabírá kapitola pojednávající „*O věcech kšaftem odkázaných a o kšaftovnicích*“. Jelikož se mimo jiné ve sledované knize nachází „*Kšaft zjevný neb[ožky] poctivé panny Lidmily Kroupové, sirotka, léta právní majícího*“,²⁴⁹ nelze opomenout kapitolu „*O poručenství, o poručnicích sirotkův a jich statkův*“, rozdělenou na 34 článků. Tato agenda se nenacházela automaticky ve všech kšaftech, přicházela na řadu pouze v případě úmrtí otce, po němž zde zůstali nezletilí dědicové. V závěru právněhistorické analýzy sledované kšaftovní knihy se podíváme také na odporu proti kšaftům, jimž je v zákoníku věnováno 10 článků v kapitole s názvem „*O odpořích kšaftův*“.

Zde je ještě nutné od sebe rozlišit kšafy měšťanské a šlechtické. Jak uvádí Nikol Drábkové ve své diplomové práci s názvem „*Vývoj testamentu*“, úprava institutu dědění a kšaftu se v městském a zemském právu odlišovala již od středověku. Městské právo se zformovalo pod vlivem práva římského, díky čemuž došlo ke sjednocení pozůstalosti. Oproti tomu v zemském právu mohl dědic nabýt pouze některé věci z pozůstalosti.²⁵⁰ Obnovené zřízení zemské z roku 1627, které řeší šlechtickou testamentární praxi, definuje testament jako „*vysvědčení a vyjevení poslední vůle lidské, jak by kdo chtěl, aby po smrti jeho s statkem a věcmi jemu vlastně náležejícími a v moci jeho zůstávajícími zachováno být mělo*.“ Šlechtici si mohli vybrat z několika možností, jak mělo být po jejich smrti zacházeno s majetkem. Nejjistější bylo sepsání testamentu, kdy šlechtic postupoval podle dobových zvyklostí a právních norem. Do

²⁴⁸ Barbora VYKUSOVÁ, *Závazkové právo dle Koldínova zákoníku*, DP na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2011, s. 29–30.

²⁴⁹ AMJ, *Knih kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, B8.

²⁵⁰ Nikol DRÁBKOVÁ, *Vývoj testamentu*, DP na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity Brno, Brno 2015, s. 21.

konce 15. století se šlechtici mohli rozhodnout také pro varianty „dání deskami“,²⁵¹ „zápis dědictví dluhem a spolkem“²⁵² či „darování“.²⁵³ Zrušením odúmrtního práva panovníka (v roce 1497 pro Čechy a 1587 pro Moravu) se i mezi šlechtou začala uplatňovat zásada intestátní posloupnosti, čímž pozbyl na významu zmiňovaný zápis dědictví dluhem a spolkem.²⁵⁴

Právní způsobilost nezbytná pro sepsání kšaftu byla v Čechách podmíněna mimo jiné věkem (dále pak osobní svobodou, přičetností a zachovalostí cti²⁵⁵). Například nepřičetný člověk nemohl sepsovat kšaft, lépe řečeno, jeho kšaft byl neplatný. Osoby bezectné zase nemohly vkládat zápisy do městských knih či zemských desek. Kšaftovat též nemohli duševně choří, nedospělí, poddaní bez souhlasu vrchnosti a dospělé děti v moci otce. Obecná hranice dospělosti byla od pol. 16. století stanovena pro muže šlechtického stavu od 20 let, pro měšťany od 18 let a pro dívky od 15 let. Výjimku u dívek pak představovalo nabytí zletilosti provdáním, a to jak v městském tak v zemském právu.²⁵⁶

Městské právo velmi podrobně upravovalo institut dědění, kdy pod vlivem již zmiňovaného římského práva byla pevně zakotvena pravidla o dědění, formě závěti, okolnostech vylučující dědění, o intestátní posloupnosti apod. Kšaftovat se mohlo formou písemnou i ústní. V případě sledované knihy si pouze 9 testátorů zvolilo ústní formu kšaftu, ostatní kšaft sepsali sami nebo s pomocí někoho jiného. V případě ústní závěti pak bylo potřeba zajistit svědectví důvěryhodných osob, jak bylo uvedeno již v předchozích kapitolách. Jak uvádí Karel Malý, za svědky kšaftu nemohli být „nedospělí, ženy, domácí čeled, hluší, duševně choří, zmařilí na poctivosti a duchovní“.²⁵⁷ Pokud zůstavitel osobně doručil svůj kšaft městské radě, nebylo

²⁵¹ Probíhalo v úřadu desek zemských, kde bylo třeba uhradit příslušný poplatek, a poté nechat zapsat do knih pořízení pro případ smrti. P. KRÁL, *Mezi životem*, s. 14.

²⁵² Toto předpokládalo existenci tzv. předstíraného dluhu, který osoba odkazující určitý majetek předstírala a věřitel, který měl majetek po smrti dlužníka obdržet, se musel v zápise upsat ke splacení dluhu. *Tamtéž*, s. 14.

²⁵³ Patřilo ke klasické formě odkazu, kdy obdarovaný získal majetek až po donátorově smrti, pokud však si to do té doby donátor ještě nerozmyslel. *Tamtéž*, s. 14.

²⁵⁴ Karel MALÝ – Florian SIVÁK, *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*, Praha 1988, s. 213.

²⁵⁵ Za nečestné osoby byly považovány osoby nemanželského původu, odsouzení trestání na pranýři nebo ti, kteří se dopustili politických či protistátních deliktů. *Tamtéž*, s. 196.

²⁵⁶ *Tamtéž*, s. 194–196.

²⁵⁷ *Tamtéž*, s. 214.

potřeba, aby jeho pravost vysvědčili svědci.²⁵⁸ Toto je příklad „Kšaftu tejného neb[ožtíka] p[ana] Václava Vilíma Andreidesa“, jenž ho sepsal sám „v příbytku na Klouškově“, opatřil sekretní pečeti a předal k opatrování městské radě.²⁵⁹ Němí a hlouší kšaftovali pouze v případě, kdy uměli psát. Pokud člověk sepsal v průběhu života více kšaftů, platný byl ten poslední. Měšťané měli „testovací svobodu“, při které mohli za určitých podmínek vydědit vlastní děti, jež by jinak patřily mezi neopominutelné dědice. Důvodů pro vydědění znalo městské právo celkem 14, mezi nimi zradu rodičů, cizoložství s macechou, spáchání trestného činu, pokus o zabití rodičů nebo špatné zacházení s nimi.²⁶⁰ V případě, že zemřelý nesepsal kšaft, řídilo se městské právo pravidly intestátní posloupnosti. Ascendenti měli přednost před descendenty, dcery a synové dědili rovným dílem, vnuci dědili ten samý díl jako jejich otec či matka. Tato pravidla platila prakticky až do přijetí Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811.²⁶¹

Následující tabulka názorně ukazuje počet zemřelých dospělých (údaj byl získán z jaroměřských matrik z období let 1688–1717, tedy z doby, kdy byly zapsány kšafy ve sledované městské knize) v porovnání s počtem kšaftujících. Zde je patrné, že kšafy byly skutečně sepisovány jen ve výjimečných případech. Z celkového počtu 835 zemřelých svou závěť sepsalo pouze 60 zůstavitelů, což v průměru znamená, že kšaftoval každý čtrnáctý člověk. Co se týká porovnání žen a mužů, častěji kšaftovali muži. Zatímco testátorkou byla každá osmnáctá žena, z mužů sepsal kšaft každý jedenáctý.

Rok	Počet zemřelých - ženy	Z toho kšaftujících	Počet zemřelých - muži	Z toho kšaftujících	Celkem zemřelých za rok	Z toho kšaftujících	Kšafy
1688	12	2	10	0	22	2	A1, A2
1689	14	0	21	3	35	3	A3, A4, A5
1690	10	1	12	1	22	2	A6, A7
1691	13	2	13	0	26	2	A8, A9
1692	12	1	7	0	19	1	A10

²⁵⁸ Štěpán SKOPOVÝ, *Právní úprava a vývoj dědického práva v 16. až 19. století*, rigorózní práce na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2019, s. 45.

²⁵⁹ AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, B9.

²⁶⁰ Srov. Š. SKOPOVÝ, *Právní úprava*, s. 49.

²⁶¹ K. MALÝ – F. SIVÁK, *Dějiny státu*, s. 214.

1693	13	2	15	2	28	4	B1, B2, B3, B6
1694	8	1	13	1	21	2	B5, B8
1695	12	1	13	1	25	2	B9, C1
1696	11	0	3	1	14	1	C2
1697	14	0	12	1	26	1	C4
1698	16	1	6	1	22	2	C5, D1
1699	15	0	12	2	27	2	D3, D4
1700	16	0	11	1	27	1	D5
1701	26	3	16	0	42	3	E1, E2, E3
1702	11	0	16	1	27	1	E5
1703	15	0	8	1	23	1	E6
1704	7	1	9	2	16	3	F1, F2, F3
1705	20	1	14	2	34	3	G3, F4, F5
1706	12	0	12	2	24	2	G2, G4
1707	17	0	13	1	30	1	G5
1708	16	2	13	0	29	2	H1, H2
1709	14	1	11	1	25	2	H3, H4
1710	17	1	16	1	33	2	I1, I2
1711	17	1	8	0	25	1	I4
1712	19	1	11	1	30	2	I3, I6
1713	16	2	16	2	31	4	I5, K1, K2, K5
1714	29	0	24	1	53	1	L1
1715	14	0	15	1	29	1	L3
1716	23	1	14	2	37	3	L2, L4, M3
1717	22	1	11	2	33	3	L5, M1, M2
Celkem	461	26	375	34	835	60	

Tab. č. 6 Počet zemřelých a kšaftujících v letech 1688–1717²⁶²

5.1 Testamentární praxe v Jaroměři ve světle dochované kšaftovní knihy z let 1688–1716

V předchozí kapitole jsme se seznámili s tím, jaká měla být testamentární praxe z pohledu zákona. Nyní se přesvědčíme, zda tuto praxi dodržovali i jaroměřští měšťané na přelomu 17. a 18. století. Podívejme se na kapitolu z Koldínova zákoníku, která se věnuje kšaftům a posledním vůlím zemřelých.²⁶³ Hovoří se zde o tom, že testátor musí

²⁶² SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign. 66–1. SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2.

²⁶³ J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 151–171.

mít zdravý rozum a dobrou paměť, tedy být „právně způsobilý“. Při porovnání s jaroměřskými kšafy ve sledované knize lze konstatovat, že všechny kšafy bez výjimky obsahují ujištění testátora v podobném znění jako je toto: „...*jsouce od Pána Boha nemocí těžkou navštívený, rozumu však dobrého a paměti čerstvé až posavad /:chvála Pánu Bohu:/ užívaje...*“,²⁶⁴ případně „...*znamenaje nestálost života lidského, nevěda, kdy by mě Pán Bůh z tohoto bídného světa časnou smrtí povolati ráčil, užívaje ještě rozumu zdravého...*“.²⁶⁵ Z toho lze usuzovat, že jaroměřští ze strachu z případného zneplatnění závěti ve svých kšaftech toto ujištění právní způsobilosti skutečně používali, nejlépe ihned v samém začátku kšaftu, kdy oznamovali svou poslední vůli. Ta se povětšinou sepisovala v domě testátora, případně, jak již bylo uvedeno výše, mohl testátor předstoupit před městskou radu a svou závěť přednést. Ze sledované knihy je zřejmé, že v Jaroměři se obvykle kšaftovalo v domě testátora za přítomnosti dvou až tří věrohodných svědků (z čehož jeden býval většinou písař), které do domu na žádost nemocného vyslal purkmistr. Nejinak tomu je v kšaftu bývalého primátora města Daniela Kryštofa Miseliuse, kde stojí „...*pan Adam Pajer a pan Václav Kosiště, oba spoluradní, pan Vít Jiří Viktora, písař radní, vysvědčili, že by vše k tomu dožádání dne 23. měsíce aprilis léta přítomného 1704. Příbytek svrchu jmenovaného nebožtíka pana Daniela Kryštofa Miseluse v nemoci těžké postaveného jsou navštívili, kterýžto rozumu ještě zdravého a paměti dobré užívajíc podotknutým pánům za navštívení poděkoval a následně pak před nimi [...] kšaft oustní pořádný jest konati počal...*“.²⁶⁶ Magdaléna Kirchnerová ve svém kšaftu zavedenou praxi potvrzuje: „*dožádala sem se dvouch osob, co tak k žádosti mé při těch osobách obdrževše, totiž slovné, vzácné poctivosti, pana Antonína Bejra, měšťenína a spoluradního a Václava Hájka, souseda téhož města Jaroměře. U přítomnosti jich tento zjevný kšaft a pořizení o skromnou pozůstalost mou sem učinila...*“.²⁶⁷

Jak jsme již uváděli výše, kšaft mohl mít formu ústní nebo písemnou. Pro písemnou formu bylo zapotřebí někoho, kdo uměl psát. Magdaléna Kirchnerová sama psát neuměla, proto, jak uvádí „*na potvrzení toho všeho neumějíc sama psáti dožádala sem se dvouch svědkův, aby tento kšaft zjevný podepsali, pak pečetěmi svými stvrditi*

²⁶⁴ AMJ, *Knihy kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, C4.

²⁶⁵ *Tamtéž*, C5.

²⁶⁶ *Tamtéž*, F1.

²⁶⁷ *Tamtéž*, H1.

sobě oblíbili...“.²⁶⁸ V závěti mlynáře Fridricha Johna je formulace tohoto typu: „na čehož lepší podstatu dožádal sem se p. Lukáše Hofmana, spoluradního, který by tuto poslední vůli mou pro paměť na papír vzal, jméno mé podepsal, sekryt můj přitiskl...“.²⁶⁹

O **svědcích**, kteří museli být osobami bezúhonnými, jsme se zmiňovali již několikrát. Zůstavitel byl povinen je o vysvědčení požádat a následně jim přede všemi poděkovat, jak je uvedeno výše v kšaftu bývalého primátora Daniela Kryštofa Miseliuse. V jiných kšaftech sledované knihy se toto poděkování již nenachází. Co se týká jmen svědků, nejčastěji se v kšaftech sledované knihy objevuje *Václav Kosiště*, který v letech 1688–1705 vysvědčil 11 kšaftů. Stejný počet vysvědčení má v letech 1691–1704 *Jindřich Henselius*. Dále se v roli svědků opakovaně objevují jména městských radních, písařů či starších obecních, kterými byli např. *Lukáš Hofman* (1705–1716), *Vít Jiří Viktora* (1688–1703), *Jan st. Pelikán* (1688–1696) nebo *Václav Hájek* (1706–1713). U 7 kšaftů z celkových 69 nejsou jména svědků uvedena, což znamená, že se zůstavitelé sami dostavili před městskou radu a kšaft doručili osobně. Martin Dušánek ve své diplomové práci²⁷⁰ polemizuje nad tím, zda svědkové vykonávali práci zdarma. Zároveň uvádí, že ve studovaných testamentárních knihách nenalezl dostatek podkladů k tomu, aby mohl toto tvrzení vyvrátit či potvrdit. Stejná situace je okolo zkoumané kšaftovní knihy z let 1688–1716, kde se taktéž důkazy o platbách svědkům nenacházejí.

Kapitola Koldínova zákoníku s názvem „*O věcech kšaftem odkázaných a o kšaftovnících*“²⁷¹ pojednává o odkázaných věcech a obsahuje doporučení o vhodnosti odkazů ve prospěch chudých lidí, církví a škol.²⁷² Jak je vidět z testamentární praxe v Jaroměři, odkazovalo se *ledasco*. Ti bohatší domy, louky, zahrady a příbytky, ti chudší jediné jmění, které měli. Hned v prvním kšaftu odkazuje Kateřina Rynkešová „*Moždíř synu Václavovi Rynkešovi odevzdávám a takový u Jana Rynkeše jest. Svršky a vinuté věci, ačkoliv jich na mále jest, k rozdělení, Janovi*

²⁶⁸ *Tamtéž*, H1.

²⁶⁹ *Tamtéž*, H4.

²⁷⁰ M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*, s. 50.

²⁷¹ J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 176–178.

²⁷² *Tamtéž*, s. 177.

a Jiříkovi poroučím.“²⁷³ Zůstavitelé nezapomínali ani na dluhy. Kateřina Rynkešová dále přiznává, že: „K cechu pekařskému z ohledu, že jsem mnoho let suché dny nevyplácela za dva zlatý světla, kteréžto z té zahrady zapláceno býti má, poroučím.“²⁷⁴ Jiří Broule ve svém kšaftu odkazuje své manželce a dcerám „dům neb příbytek na Předměstí pražském, slove od starodávna Na Kameni, za sumu zlatých ode mne pořádně koupený a již zcela a zouplna zaplacený, nezávadný k tomu i se vším příslušenstvím a nábytkem malým neb hrubým, mobiliemi, dobyt看em aneb což by se koliv vyneslo a jmenovati mohlo, vše tak, jak jsem sám toho spolu s předky svými v svobodném držení a užívání byl...“.²⁷⁵ Pokud se týká odkazů církvi, školám či chudým, ze sledované knihy je patrné, že Jaroměřští nevlastnili příliš mnoho peněz ani majetku. Zmínka o odkazech církvi se objevuje pouze v několika kšaftech. Saloména Rynksová odkazuje „k záduší zdejšímu chrámu Páně sv. Jakuba Apoštola Většího peněz hotových, které nápodobiv z pozůstalosti mý vydati se mají, 10 zlatých a jeden nově malovaný obraz Zvěstování Panny Marie.“²⁷⁶ František Pelikán daroval kostelu stříbrný kalich a peníze na nový zvon. U toho si vymínil, aby „tomu zvonu jméno dáno bylo sv. Jan Nepomucký“ a dodává, že „ostatní peníze na mše svaté rozdělené býti mají, jeden na Opočen a druhou do Hostinyho. Za Sigmundem Moranem zůstávají 4 zlaté, za ty, aby se hluchým chleba rozdělil...“.²⁷⁷

Jak bylo uvedeno výše, podle Koldínova zákoníku existovala možnost vydědění dětí za určitých zákonných podmínek. V žádném kšaftu sledované knihy nebyla nalezena informace o tom, že by děti byly vyděděny. Lze zde však nalézt ujištění testátora o tom, jak by se měli zachovat dědicové v případě, že by chtěli svůj díl odmítnout, případně jakási „pojistka“ pro případ, že by se manželka/manžel znovu vdala/oženil. Adam Lhotský ve svém pořízení uvádí: „dům, nyní ještě můj, manželce mý do její smrti k užívání zanechávám. Po její pak smrti, jestliže by se nevdala, což ale o ni nesmejším, pakli by se vdala, hned Václavovi, synu mýmu, odkazuji a poroučím. Pakliže by on, Václav, syn můj, buď někde jinde aneb zde k něčemu takovému se přiřezil a takový dům k bydlení sám nepotřeboval, tehdy to právo k tomu domu

²⁷³ AMJ, Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716, A1.

²⁷⁴ Tamtéž, A1.

²⁷⁵ Tamtéž, A3.

²⁷⁶ Tamtéž, G3.

²⁷⁷ Tamtéž, G4.

*Mandaléně, sestře své, postoupiti má a musí...“.*²⁷⁸ Magdaléna Kirchnerová pamatujíc na svého syna, daruje dceři Anně „*příbytek v Sladovnicích i zahrádkou při týmž příbytku, co hřebem přibito a hlínou zamazáno jest...“* a nařizuje jí, aby „*z toho příbytku, aby ona Anna, cera má, s manželem svým vydali 50 zlatých, každoročně 10 zlatých, až do vyjití tý sumy Václavovi, synu mýmu a bratru svému.*“ Na závěr dodává, že pro syna zajistila vejmínek, neboť, jak uvádí „*vejmínek jemu činím v týmž příbytku – totiž teplou setnici, jednu komoru, do jeho libosti Václava, syna mého...“.*²⁷⁹ Kateřina Lhotská ve svém kšaftu odpouští dluh Adamu Kaliberkovi ve výši 44 zlatých a 5 krejcarů a přikazuje, „*aby dětem svým do jejich peněz nešahal, [...], že jest se ke mně velmi tvrdě a nepřikladně choval...“.*²⁸⁰

Problému poručenství sirotků věnuje Koldín kapitolu „*O poručenství, o poručnicích sirotkův a jich statkův*“, ve které specifikuje institut poručenství. V případě, že kšaftujícím byl otec dětí, součástí dědického řízení byla doprovodná agenda, která se zabývala poručenstvím sirotků. Podle Koldína je poručenství „*ochrana, moc a vrchnost nad osobou svobodnou k opatrování a k obhajování té osoby, kteráž by pro mladost a svůj věk dětinský a nedospělý ani sama sebe, ani věci svých opatřiti a ochrániti nemohla, od práva stvrzená a daná...“.*²⁸¹ Poručníci, jejichž úkolem bylo zajistit správu sirotčího majetku do doby zletilosti dítěte, byli trojího typu. První byli příbuzní, tzv. „*krevní po meči*“, na které v případě smrti sirotka přecházel celý jeho majetek, o který se měli s péčí řádného hospodáře starat. Předpokládalo se také, že pokrevní příbuzní budou mít o výchovu sirotka své krve prvořadý zájem. Toto byl i případ Lidmily Kroupové, „*sirotka léta právní mající*“, jejímž poručníkem se stal strýc Václav Kosiště, jemuž „*za to dobrodiní, které jí prokazováno bylo*“ odkázala 130 zlatých.²⁸² Druhým typem poručníků byli tzv. „*tutores testamentarii*“, tedy poručníci kšaftovní. Ti byli zvoleni od samotného zůstavitele. Zvláštním typem byli otcovští poručníci, kteří nebyli povinni vést účty a předkládat je ke kontrole. Zmínka o poručnicích se nachází v „*Tejném kšaftu mlynáře Fridricha Johna*“, kde je uvedeno: „*...na skrovném jmění mém, jenž na jednom mlejně valchou, zahradou a ostatním*

²⁷⁸ *Tamtéž*, G3.

²⁷⁹ *Tamtéž*, H1.

²⁸⁰ *Tamtéž*, A10.

²⁸¹ J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 140–149.

²⁸² AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, B8.

*k němu příslušenstvím náleží, jako i nad tím, co tak v mohovitosti malé se vynachází, za dědice právě ustanovují manželku mou s synáčkem mým Janem k rovnému jich podělení, a to na tento patrný způsob, aby ona manželka moje (spolu s jmenovanými pány poručníky), pokud by...“.*²⁸³ Posledním typem poručníků byli „*tutores dativi*“, kteří byli pověřeni buď ze strany soudu, nebo městské rady. Toto bylo možné pouze v případě, že neexistoval pokrevní příbuzný v mužské linii a nebyla ze strany otce či děda zanechána závěť.²⁸⁴ Tehdy byla vybrána osoba, u které byla jistota, že se o dítě až do doby jeho zletilosti kvalitně postará. Poručníkem se nemohl stát kdokoli. Poručník musel být majitelem domu ve městě, kde žil i sirotek. Pokud poručníci chtěli tento institut odmítnout, museli v termínu dvou týdnů předstoupit před radu a oznámit důvody, které je k tomu vedly. Koldínův zákoník však neuvádí žádné okolnosti, kdy by bylo možné poručnictví odmítnout.²⁸⁵

Jak uvádí Martin Dušánek, další fází testamentární praxe bylo **vysvědčení** kšaftu po smrti testátora. Cílem bylo seznámit dědice s obsahem testátorovy poslední vůle. Pokud se jednalo o písemnou závěť, ta byla otevřena a přečtena před městskou radou, a to za přítomnosti svědků a dědiců. V případě ústního testamentu ji svědkové přednesli před radními a dědici.²⁸⁶ Vysvědčení kšaftů obsahují všechny zápisy ze sledované knihy. Jeho znění mohlo vypadat takto: „*Tento kšaft jest na žádost dědicův u přítomnosti pana Václava Hájka, plnomocníka paní Anny, ovdovělý Cikánový, též pana Václava a Daniela, bratřích Komínkův, publicírovaný, vysvědčený a na pořadu práva pozůstavený dne 5. septembra 1713*“.²⁸⁷ Pokud srovnáme obsah vysvědčení kšaftů sledované knihy s typickými vysvědčeními jaroměřských testamentů z období třicetileté války, je zde znát, že formulace textů sledované knihy jsou kratší a výstižnější.

Po té, co byl kšaft vysvědčen, běžela šestitýdenní lhůta, během které mohli dědicové vznést **odpor**, tzn. protest proti poslední vůli testátora. Jak uvádí Koldín, „*Kdož by chtěl jakémužkoli kšaftu odpor vložiti, má a povinen jest sobě to v šesti nedělích pořad zběhlých od přečtení a vyhlášení kšaftu tu a na tom právě vykonati*

²⁸³ *Tamtéž*, H2.

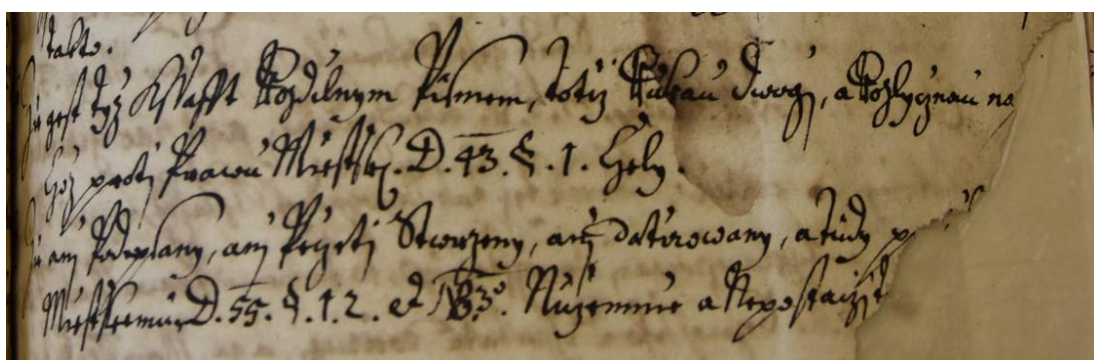
²⁸⁴ Srov. M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*, s. 69.

²⁸⁵ *Tamtéž*, s. 70.

²⁸⁶ *Tamtéž*, s. 51.

²⁸⁷ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, K1.

a k odporu takovému se ohlásit...“.²⁸⁸ Osoba, která odpor podala, musela následně nejpozději do dvou týdnů vysvětlit důvody, které ji k tomuto vedly. Pokud toto neučinila, městská rada zamítla odpor jako neoprávněný a došlo ke stvrzení testamentu.²⁸⁹ Kateřina Miseliusová takovýto odpor podala ke kšaftu své matky Kateřiny Skálové, kde mimo jiné jako důvod uvádí: „že jest týž kšaft rozdílým písmem, totiž rukou dvojí a rozličnou psaný...“ a „že ani podepsaný, ani pečetí stvrzený, ani datýrovaný...“. Originál odporu je všíty do kšaftovní knihy, bohužel se nedochoval celý. Odpor byl do městské knihy zapsán dne 25. února 1695 a teprve o pět měsíců později, 28. července 1695 následuje smlouva a přátelské narovnání.

Obr. č. 29 Část originálního listu s protestem proti poslední vůli²⁹⁰

Pokud však odpor nenastal, mohl být testament oficiálně **stvrzen**, tedy zapsán do městských knih. Typická forma stvrzení jaroměřských kšaftů z přelomu 17. a 18. století vypadala následovně: „V přítomnosti Jeho Milosti pana rychtáře, za přítomnosti pana Petra Komínka v plné radě. Na žádost pí Kateřiny Broulové a sirotek pozůstalých tu přítomných (poněvadž v tom od publicování uloženém 6 nedělním termínu žádný odpor se nestal) se svrchu psaný kšaft podle vyměření práv Království tohoto českého náležitě stvrzuje. ACTUM UT SUPRA“.²⁹¹ Velmi často se v jaroměřské testamentární praxi stávalo, že se dědicové domluvili a nechali stvrdit kšaft před uběhnutím povinné lhůty. Potom stvrzení mohlo vypadat takto: „V přítomnosti Jeho Milosti pana rychtáře, za pana purkmistra Jana Václ[ava] Pajera v plné radě. Nápadníci po neb[ožtíkovi] Jiřím Obrmanovi do místa radního předstoupivše

²⁸⁸ J. ŠOUŠA – J. VOJTÍŠKOVÁ – K. WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království, edice*, in: K. MALÝ a kol., s. 171.

²⁸⁹ M. DUŠÁNEK, *Testamentární praxe*, s. 53.

²⁹⁰ AMJ, *Knih kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, mezi kšafy C1 a C2.

²⁹¹ *Tamtéž*, A3.

*přednesli, že jakož jim od publicování a vysvědčení tejnýho kšaftu termín 6 nedělní ku konfirmování uložen byl, však ale oni sejdouce se společně dobrovolně se jsouc porovnali a za konfirmování žádali, a tak tuto týž tejný kšaft se podle práva Království tohoto českého konfirmuje. ACTUM UT SUPRA“.*²⁹²

²⁹² *Tamtéž*, A4.

ZÁVĚR

Tématem této bakalářské práce byla *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů* z období let 1688–1716, jejím cílem pak komplexní diplomatický rozbor v kontextu dějin města a dalších dochovaných soudních knih, zvláště pak knih kšaftů. Prostřednictvím pramenného výzkumu, při němž byly použity zejména aktuální metodické přístupy diplomatiky, paleografie a právní historie, byly získány poznatky nejen k dějinám tohoto východočeského věnného města přelomu 17. a 18. století, ale též důležité informace k fungování jaroměřské městské kanceláře.

V rámci výzkumu byla komparována testamentární praxi zachycená v prameni s praxí popisovanou v Koldínově zákoníku a zároveň sledována a komparována s výzkumem Martina Dušánka, který ve své diplomové práci zpracoval dvě předchozí dochované kšaftovní knihy z let 1606–1626 a 1626–1687.

Diplomatickým rozbohem sledované knihy bylo zjištěno, že se jedná o třetí dochovanou kšaftovní knihu jaroměřské městské kanceláře. Kniha obsahuje celkem 69 kšaftů z let 1688–1717, nikoli 1688–1716, jak uvádí Příbyl v archivní pomůcce. Z celkového množství zápisů je 66 kšaftů psaných v českém a 3 kšafy v německém jazyce. Navzdory názvu, který je použit v archivní pomůcce, neobsahuje kniha žádné pozůstalostní inventáře, tudíž by měla být nazývána pouze „*Knihou kšaftů*“.

V rámci paleografického rozboru kšaftovních zápisů byly identifikovány 4 hlavní písarské ruce. Doloženost působení jednotlivých písarů koresponduje s Knappovými Paměťmi pouze z části. Například písarská ruka *Jana Vilíma Pajera*, který dle Knappa působil v městské kanceláři až od roku 1705, se objevuje v kšaftovních zápisech již o 3 roky dříve. I zde se ukázalo, že popisovaná testamentární praxe, kdy zápisy do městských knih měli prepisovat k tomu určení písari, nebyla vždy dodržována. Zkoumaná kšaftovní kniha kupříkladu obsahuje zápis, jenž nebyl (zřejmě z pohodlnosti písare a rozsahu kšaftu) do knihy přepsán, ale následně vevázán v originále, a dále pak zápis kšaftu, který zcela jistě nebyl sepsán přísežným radním písarem.

Oproti Martinu Dušánkovi, který zaměřil pozornost na strukturu jaroměřských kšaftů z doby třicetileté války, byla v této bakalářské práci zkoumána celá kšaftovní kniha. Co se týká komparace struktury jaroměřských kšaftů ve třech na sebe navazujících kšaftovních knihách, nejmarkantnější rozdíl lze vidět u invokačních

formulí. Zatímco Dušánek označil invokační formule z první poloviny 17. století za „značně stereotypní“ a objevující se velmi zřídka, ve sledované kšaftovní knize z období let 1688–1716 se u zvolených podob vzývání božího projevuje rekatolizační tendence. Ta se odráží v zvolených invokacích, které nyní obsahuje již valná většina zápisů a postupem času jsou bohatší a více poznamenané barokní zbožností.

Podobně jako v kšaftech z Dušánkova období, i zde se nacházejí zápisy kšaftů obyvatel šosovních vesnic patřících k Jaroměři. Nejčastěji se jedná o vesnici Dolany, méně často se pak objevují kšafy hořenických obyvatel. Lze tedy konstatovat, že tato praxe se udržela i na začátku 18. století, kdy stále vesnice měly tento status a nedošlo u nich k přeměně na poddanskou vesnici.

Z hlediska fungování a vyspělosti městské kanceláře v Jaroměři je znát, že město na přelomu 17. a 18. století nebylo příliš lidnaté. Toto se projevuje také v počtu městských písařů, kdy až na výjimku byl v Jaroměři písař jeden. O kvalitě jejich práce lze mít jisté pochybnosti, které jsou umocněny jak provedeným výzkumem, kdy byly v knize nalezeny opačně vevázané záznamy, nečitelné záznamy, záznamy v originální podobě apod. Zároveň je toto tvrzení podloženo Zprávou z visitace, která se v roce 1719 v Jaroměři uskutečnila a jež shledala písaře „líným a nedbalým“, městskou radu zkritizovala za nepořádek v hospodaření, porušování mlčenlivosti, nevedení radního manuálu a mnohé další nedostatky. Nabízí se zde možnost návazného bádání, při kterém by se mohlo ukázat, zda se stav fungování městské kanceláře po této kontrole změnil či nikoli. Pramenného materiálu k bádání nabízí fond Archiv města Jaroměře stále velké množství.

Co se týká právněhistorické analýzy dochovaných zápisů, bylo během výzkumu zjištěno, že se testamentární praxe na přelomu 17. a 18. století v Jaroměři řídila podle soupisu městského práva, zákoníku zvaného „Práva městská Království českého“, jenž je autorsky připisován zejména Pavlu Kristiánu z Koldína. Z rozboru kšaftovních zápisů vyplývá, že zůstavitelé sepisovali kšaft pouze v případě, kdy hrozila rozepře mezi příbuznými, případně v okamžiku, kdy chtěli poukázat na nevhodné chování rodinného příslušníka a s tím související atypické dědické vyrovnání. Tomu odpovídá i poměr zemřelých vůči těm, kteří sepsali svou poslední vůli, což se podařilo prokázat prostřednictvím studia nejstarších dochovaných matrik.

Při komparaci s předchozími dochovanými kšaftovními knihami je zřejmé, že se testamentární praxe v Jaroměři ve sledovaném období téměř nezměnila. Pokud se měšťan rozhodl k sepsání poslední vůle, v případě negramotnosti či neuspokojivého zdravotního stavu požádal purkmistra, aby k němu vyslal své zástupce, kterými musely být dvě až tři důvěryhodné osoby, jak bylo uvedeno v Koldínově zákoníku. Role těchto svědků se většinou ujali dva členové městské rady a písař, který poslední vůli v příbytku dotyčného sepsal a spolu s ostatními po smrti zůstavitele také vysvědčil před pozůstalými a městskou radou. V krajních případech, kdy kupříkladu hrozila rychlá smrt, se svědky mohli stát sousedé, jak dokazují některé kšaftovní zápisy ve sledované knize. Z pramenného výzkumu vyplývá, že Jaroměřští sepisovali své poslední vůle bezprostředně před hrozící smrtí. Lze nalézt několik málo výjimek, kdy byly kšafy sepsány s dostatečným předstihem, jednalo se ale vždy o vysoce postavené měšťany. V jednom případě byl zůstavitelem takto sepsané poslední vůle rytíř Václav Vilím Cikán z Čermné, u kterého by však bez sepsání testamentu nemohlo dojít k zápisu do desek zemských.

Sepsaná či ústně vyřčená poslední vůle musela být po smrti testátora náležitě vysvědčena a zapsána do městské knihy, jak dokazují zápisy v dochovaných kšaftovních knihách. Poté začala běžet povinná šestinedělní lhůta, během které mohl být vznesen odpor. Tento typ protestu se ve sledované knize objevuje minimálně. V případě „*Tejného kšaftu Kateřiny Skálový, posléze Manový*“ datovaném 7. ledna 1695 byl podán odpor její dcerou Kateřinou Miseliusovou, jež upozorňuje na možnost zfalšování matčiny závěti a tento odpor se v knize dochoval vevázán v originální podobě. V několika málo případech pak také nebyla dodržena povinná šestinedělní lhůta k podání odporu. V jednotlivých zápisech je to vysvětleno tím, že se dědicové dohodli na vyrovnání, a proto mohl být kšaft stvrzen před uplynutím výše uvedené lhůty.

Během výzkumu sledované knihy vše nasvědčovalo tomu, že *Knih kšaftů a pozůstalostních inventářů z let 1688–1716* je zároveň poslední dochovanou knihou vypovídající o testamentární praxi v Jaroměři. Na základě dalšího podrobného pramenného výzkumu zápisů kšaftovní knihy se však ukázalo, že tomu tak není. Ke konci výzkumu byla v Inventáři k fondu města Jaroměře zpracovaném archivářem Oldřichem Příbylem v roce 1969 nalezena a vzápětí i vedoucím oddělení Státního

okresního archivu v Náchodě potvrzena zmínka o dalších dvou dochovaných knihách soudnictví nesporného označených „liber testamentorum“, které časově navazují na zpracovávanou kšaftovní knihu a obsahují typické zápisy kšaftů. Na ně pak přímo navazují knihy pozůstalostí. Vzhledem k nedostatku času nebyly již tyto další knihy do výzkumu zahrnuty a mohou se tak stát podkladem pro další badatelský výzkum.

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

Vydané prameny

Karel DOSKOČIL (ed.), *Berní rula. Popis Čech r. 1654 (souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule)*, Praha 1953.

Lenka MATUŠÍKOVÁ – Zlataše KUKÁNOVÁ – Magda ZAHRADNÍKOVÁ (edd.), *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Hradecko – Bydžovsko I*, Praha 2017.

Jiří ŠOUŠA – Jana VOJTÍŠKOVÁ – Klára WOITSCHOVÁ (edd.), *Práva městská Království českého 1579, edice*, in: Karel MALÝ a kol., *Práva městská Království českého: edice s komentářem*, Praha 2013, s. 51–416.

Nevydané prameny

Státní oblastní archiv (dále jen SOA) Hradec Králové, *Matrika NOZ 1628–1705*, sign. 66–1.

SOA Hradec Králové, *Matrika NOZ 1705–1744*, sign. 66–2.

SOA Hradec Králové, Státní okresní archiv (dále jen SOkA) Náchod, *Radní manuál 1652–1655*, neevidovaná jednotlivina.

SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, kn. č. 57, inv. č. 59.

SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, AMJ, *Kniha zápisů muzeální komise Městského muzea v Jaroměři 1910–1931*.

SOA Hradec Králové, SOkA Náchod, AMJ, *Účetní kniha Městského muzea v Jaroměři 1929–1942*.

Archivní pomůcky

Oldřich PŘIBYL, *Inventář I., Archiv města Jaroměře 1504–1949*.

Použitá literatura

Erik BOUZA – Hana HOMOLKOVÁ, *Stručné dějiny města*, in: *Jaroměř 1126–1976*, Jaroměř 1976.

Barbora BÖNSCHOVÁ, *Tzv. Pergamenová kniha a Papírová kniha (Diplomatický rozbor dvou nejstarších dochovaných královédvorských městských knih)*, diplomová práce (dále jen DP) na Katedře pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové (dále jen KPVHA FF UHK), Hradec Králové 2018.

Nikol DRÁBKOVÁ, *Vývoj testamentu*, DP na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity Brno, Brno 2015.

Krista DŘIŠŤANOVÁ, *Panovníci českých zemí*, Říčany 2019.

Martin DUŠÁNEK, *Knihy testamentů východočeských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620*, bakalářská práce (dále jen BP) na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2015.

Martin DUŠÁNEK, *Testamentární praxe v Jaroměři za třicetileté války*, DP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2018.

Ondřej FELCMAN a kol., *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Hradec Králové 2009.

Barbora FIŠEROVÁ, *Hradečtí měšťané z pohledu kšaftů a satebních smluv v letech 1612–1680*, DP na Historickém ústavu FF UHK, Hradec Králové 2010.

Jiří FRAJDL, *K některým specifickým rysům v historii východních Čech*, in: *Vladimír Wolf et Opera Corcontica*, sborník příspěvků k šedesátinám Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 2002, s. 114–120.

Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 2002.

Michaela HRUBÁ, „*Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle*“: *pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.

Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

Miroslav JANOTKA – Karel LINHART, *Řemesla našich předků*, Praha 1987.

Jan KAPRAS, *Knihy svědomí města Nového Bydžova z let 1311–1470*, Praha 1907.

Jaroslav KAŠPAR, *Úvod do novověké latinské paleografie se zvláštním zřetelem k českým zemím*, Praha 1975.

Lenka KAŠPAROVÁ, *Sírotčí registra královského věnného města Jaroměře z let 1554–1647 (Diplomatický rozbor a výběrová edice pramene)*, BP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2017.

Vojtěch KLÍMA, *Trhové knihy východočeských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620*, DP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2016.

Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.

- Ivo KORŽÁN, *Braunové*, Praha 1999.
- Michaela KOSAŘOVÁ, *Obráz pohusitské Chrudimi ve světle pozdně středověkých testamentů*, DP na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity Brno, Brno 2014.
- Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, České Budějovice 2000.
- Pavel KRÁL, *Knihy o dobrém umírání v českém prostředí ve druhé polovině 16. a první půli 17. století*. in: Martin HOLÝ – Jiří MIKULEC (edd.), *Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku*. Praha 2007, s. 7–22.
- Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001.
- Jan KUBĚNKA, *Nejstarší jaroměřská matrika (1628–1705)*, Jaroměř 1945.
- Karel MALÝ – Florian SIVÁK, *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*, Praha 1988.
- Tomáš MALÝ, *Co nabízejí (raně novověké) testamenty? Zamyšlení nad možnostmi kvantifikace*. Časopis Matice moravské, 2007, s. 251–266.
- Rostislav NOVÝ a kol., *Soupis městských knih českých od r. 1310 do roku 1526*, AUC phil. et hist. 4, Praha 1963.
- Hana PÁTKOVÁ, *Česká středověká paleografie*, Praha 2008.
- Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, Pražský sborník historický 15, 1982, s. 63–92.
- Petr RAK, *Kadaňské knihy trhů a testamentů z let 1465-1603 a testamentární praxe v Kadani od poloviny 15. do počátku 17. století*, Sborník archivních prací (dále jen SAP) 48, 2, 1998, s. 3–106.
- Štěpán SKOPOVÝ, *Právní úprava a vývoj dědického práva v 16. až 19. století*, rigorózní práce na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2019.
- Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku*, Praha 2004.
- Robert ŠIMŮNEK a kol., *Historický atlas České republiky, svazek č. 31 – JAROMĚŘ*, Praha 2020.
- Jiří ŠIŠKA, *Testamentární praxe v Nymburce ve světle Liber testamentorum 1617–1708*, BP na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně, FF, Ústí nad Labem 2011.
- Dušan TŘEŠTÍK – Jaroslav ČECHURA – Vladimír PECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny české*, Praha 2001.

Ivan ŠŤOVÍČEK a kol., *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

Blanka VLČKOVÁ, *Knihy svatebních smluv východočeských královských věnných města a jejich vývoj do roku 1620*, BP na KPVHA FF UHK, Hradec Králové 2016.

Ladislav VOJÁČEK – Karel SCHELLE, *České právní dějiny do roku 1945*, Ostrava 2007.

Václav VOJTÍŠEK, *Výbor rozprav a studií*, Praha 1953.

Barbora VYKUSOVÁ, *Závazkové právo dle Koldínova zákoníku*, DP na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2011.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Královské věnné město Jaroměř a jeho panství v době předbělohorské (historickogeografické aspekty problematiky)*, *Historická geografie* 45, 2019, č. 2, s. 239–261.

Jana VOJTÍŠKOVÁ – Vít ŠEBESTA, *(Králové) hradecké městské kanceláře do roku 1620*, Ústí nad Orlicí 2013.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Písemná komunikace mezi českými královskými městy v době předbělohorské na příkladu Nového Města pražského a polabského pětíměstí*, Praha 2011.

Jana VOJTÍŠKOVÁ, *Z dosavadního výzkumu městských kanceláří v Čechách v době 18. století (zejména na příkladu vybraných východočeských královských věnných měst)*, *Cornova. Revue České společnosti pro výzkum 18. století* 10, 2020, s. 71–83.

Bohdan ZILYNSKIJ, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Táborsko)*, *Táborský archiv* 4, 1992, s. 42–46.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AHMP	Archiv hlavního města Prahy
AMJ	(fond) Archiv města Jaroměře
AUC	Acta Universitatis Carolinae
BP	bakalářská práce
cit.	citováno
č.	číslo
DP	diplomová práce
FF	Filozofická fakulta
fol.	folio
HAM	Historický atlas měst České republiky
inv. č.	inventární číslo
kol.	kolektiv
kn. č.	kniha číslo
KPVHA	Katedra pomocných věd historických a archivnictví
neb.	nebožka/nebožtík
něm.	Německy
NOZ	(matrika) narozených, oddaných, zemřelých
obr.	obrázek
P.	Panna
PSH	Pražský sborník historický
PVH	pomocné vědy historické
r.	roku
SAP	Sborník archivních prací
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
s.	strana
sign.	signatura
sv.	svatý
tab.	tabulka
UHK	Univerzita Hradec Králové
zl.	zlatý

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Albrecht II., Moudrý, vévoda rakouský, štýrský a korutanský 12

Ambrož, husitský kazatel 15

Andreides, Ignác, správce obecních důchodů 25

Andreides, František, královský rychtář 22

Andreides, Václav Vilím, inspektor sádovského panství, kšaftující 42, 47, 50, 59

B

Bašlarová, Marie Francína, manželka Jana Vilíma Bleiveise 46

Bejr, Antonín, městský radní 61

Beneš, Matěj, kšaftující 48

Bleiveis, Jan Vilím, královský rychtář, primas, kšaftující 22, 23, 45, 48, 51, 52, 55

Bohdanecká, Magdalena, kšaftující 49

Braun, Matyáš Bernard, barokní sochař 20, 46

Brázdová, Dorota 35

Broule, Jiří, kšaftující 46, 54, 63

Broulová, Kateřina, manželka Jiřího Broule 66

Břetislav, synovec knížete Soběslava 12

Burdych, Alois, restaurátor městských knih 37

C

Cikán z Čermné, František Albrecht, syn Václava Vilíma Cikána, rytíř 20

Cikán z Čermné, Václav Vilím, rytíř, kšaftující 20, 45, 47, 70

Cikán z Čermné, Vilím Rudolf, syn Václava Vilíma Cikána, rytíř, kšaftující 20, 48, 51, 55

Cikánová, Anna, manželka Vilíma Rudolfa Cikána 64

Cornelius z Coenens, Johann, rytíř 45

Č

Čáslavský, Jan Jiří, spolupisatel duchovní panství smiřického, kšaftující 49, 52

Čech, Lukáš, kšaftující 48

Červenková, Mariána, kšaftující 35, 47

Červenková, Saloména, kšaftující 48

D

Dobřenský z Dobřenic, Rudolf, hejtman Hradeckého kraje, rytíř 20, 45

Dolanská, Lidmila, kšaftující 46

Durdíková, Dorota, kšaftující 48

Dvorská, Dorota, kšaftující 47

Dvorská, Kateřina, manželka Jana Vilíma Bleiveise 46

E

Eleonora Falcká, falcká princezna a římská císařovna 19

Elsnic, František Albrecht, rytíř 21

F

Ferdinand II. Štýrský, císař římský, král český 22

Fridrich III. Habsburský, vévoda rakouský a korutanský 12

H

Hájek, Václav, městský radní 61, 62, 65

Hanč, Kryštof, varhaník, kšaftující 47, 52

Havlová, Zuzana, manželka Jana Vilíma Bleiveise 46

Hejn, Jiří, královský rychtář 42

Henselius, Jindřich, městský radní 62

Hlaváčková, Saloména, kšaftující 49

Hofman, Daniel, kšaftující 48, 50

Hofman, Lukáš, městský radní 62

Hošková (Lintnerová), Kateřina, kšaftující 47, 52

CH

Charvát, Petr 35

Charvátová, Dorota 35

J

Jan Karel z Vladštejna, podkomoří 25

Jaromír, český kníže 12

Jaromír-Gebhard, bratr krále Vratislava 12

Jarošová (Hradecká), Rozina, kšaftující 48

John, Fridrich, mlynář, kšaftující 48, 52, 61, 64

John, Jan, syn Fridricha Johna 64

Just, Jiří, kšaftující 49, 52

K

Kajsler, Matouš, kšaftující 47, 52

Kaliberka, Adam 56, 64

Karel Fridrich z Daunu, podkomoří 19

Karel II. Štýrský, otec Ferdinanda II. 22

Khyllinger, Daniel, městský radní, šmalcír 17

Kilinger, Jan, kšaftující 48, 51, 53

Kilingerová, Lidmila, kšaftující 48

Kirchner, Václav 64

Kirchnerová, Magdaléna, kšaftující 48, 61, 63

Kneifl z Ehrensteinu, Jan Jiří, královský rychtář, městský písař, kšaftující 22, 26, 40, 43, 45, 48

Knerychová, Marie, kšaftující 48

Kočí, Jan, městský radní 35

Komínek, Daniel 65

Komínek, Petr, městský radní, purkmistr, kšaftující 18, 20, 45, 47, 52, 66

Komínek, Tobiáš, městský radní, řezník 17

Komínek, Václav 65

Komínková, Anna, dcera Václava Kosiště 20, 21

Komínková, Dorota, kšaftující 47

Komínková, Kateřina, manželka Jana Vilíma Bleiveise 46

Kosiště, Václav, císařský rychtář 20, 21, 22, 61, 62, 64

Kotvalt, Jan, kšaftující 47, 52

Kroupa, Jan, městský radní, řezník 17

Kroupová, Lidmila, kšaftující 47, 55, 57, 64

Křest'an (Kristian), Pavel z Koldína, český právník 22

Knapp, Antonín, církevní kněz a historik 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 33, 34, 50, 68

Kubův, Jan, kšaftující 46

Kučera, Václav, kšaftující 48

L

Lev, Matyáš Rudolf, kšaftující 47, 52

Lhotská, Kateřina, kšaftující 47, 64

Lhotský, Adam, kšaftující 48, 53, 63

Lhotský, Václav 63

Lorenc, Matyáš, rychtář a primátor města 22

Lorencová (Matesová), Dorota, kšaftující 46, 52, 56

Ludvík, Jan, manžel Doroty Ludvíkové 47, 52, 53

Ludvíková (Chmelíková), Dorota, kšaftující 18, 47, 52, 53

M

Marek, Petr, rychtář šosovní vesnice Dolany 53

Mareš, Jan Václav, městský písař 26, 35, 37, 38, 43, 45, 50, 52

Marie Bavorská, matka Ferdinanda II. 22

Mann, Ferdinand, městský radní, purkmistr, cechmistr řeznického cechu, kšaftující 16, 17, 18, 23, 45, 46

Mannová (Skálová), Kateřina, manželka Ferdinanda Manna, kšaftující 45, 47, 66

Matesová, Barbora, kšaftující 47

Mervart, Jiřík 53

Menzle, Matěj, kšaftující 45, 47

Michalec, Pavel, městský radní, řezník 17

Miselius, Daniel Kryštof, primas, primátor, kšaftující 23, 46, 48, 60, 61, 62

Miseliusová, Kateřina, dcera Kateřiny Mannové (Skálový) 66, 70

Modra, Melichar, kšaftující 48

Moran, Sigmund 63

Mussolinus, Bartoloměj, kvardián 15

N

Nosek, Daniel, hejtman Předměstí svatojakubského 53

Novotný, Matěj, kšaftující 18, 48

O

Obrman, Jiří, kšaftující 46, 66

P

Pajer, Adam, primas, městský radní 23, 61

Pajer, Jan Václav, purkmistr, městský radní 66
Pajer, Jan Vilím, městský písař 40, 41, 43, 51, 53, 68
Pelikán, František, kšaftující 48, 63
Pelikán, Jan, kšaftující 47, 62
Podzimek, Jan, kšaftující 47, 54
Podzimková, Dorota, manželka Jana Podzimka 54
Poledne, Jan, kšaftující 44, 49
Popová, Saloména, manželka Jana Vilíma Bleiveise 46
Přemysl Otakar II., český král 12
Příbyl, Oldřich, archivář 13, 14, 15, 16, 22, 23, 26, 33, 34, 36, 44, 68, 70

R

Rejmanová, Magdalena, kšaftující 46, 53
Rejsová, Alžběta, kšaftující 48
Ridle, Martin, kšaftující 49
Ridle, Vít, kšaftující 49
Rodovský z Hustiřan, Karl Leopold, rytíř 45
Rojbr, Arnošt, felčar 21
Rödinjarová, Mariána, kšaftující 45
Rymer, Matěj 53
Rynkeš, Jan, syn Kateřiny Rynkešové 62
Rynkeš, Václav, syn Kateřiny Rynkešové 62
Rynkešová, Kateřina, kšaftující 44, 46, 50, 62
Rynks, Jiří, kšaftující 47
Rynksová (Manhalová, Benešová), Saloména, kšaftující 48, 51, 63

Ř

Řehák, Georg, kšaftující 45, 49
Řehák, Jan, kšaftující 49
Řehák, Jiří Josef 35

S

Schmidt, Jakub, gegensreiber 25
Sigmandová, Mařena, kšaftující 48, 53
Skála, Lukáš, primas 23

Smrčková z Mnichu, Eusebie Kateřina, manželka Václava Vilíma Cikána z Čermné 20

Soběslav, český kníže 12

Stráčovský, Hendrych, kšaftující 47

Světlík, Jiří, městský písař 35

Š

Šlosárková, Anna, kšaftující 49

Švenda z Rosenfeldu, Matyáš Maxmilián, císařský rychtář 18, 21, 22

T

Tluka, Václav, kšaftující 47, 53

Todt z Kamenice, Jeronym, císařský rychtář 15

Tomášův, Alžběta, kšaftující 47, 50

Tomášův, Jan 47, 50

Třešňák, Lukáš, kšaftující 49

V

Václav II., český a polský král 12

Velichovský, Jan 35

Viktora, Vít Jiří, městský písař 26, 39, 40, 43, 48, 50, 61, 62

Vlček, Jan 54

Vodička, Jiří, kšaftující 42, 49, 54

Vratislav I., český král 12

Vratislav z Mitrovic, Křištof František, podkomoří 19

Vrba, Jakub Ferdinand, měšťan Nového Města pražského 25

W

Weiner, Kryštof, městský rychtář 24

Z

Záruba z Hustiřan, Jan Adam, podkomoří 26

Ž

Žobská, Anna, kšaftující 46

MÍSTNÍ REJSTŘÍK

B

Brod 14

Č

Čáslavky, šosovní vesnice 14

Česká Lípa 31

D

Dolany, šosovní vesnice 14, 18, 52, 54, 69

Dole(j)ní Čermná 20, 51

Dvůr (Králové) nad Labem 13, 14

H

Heřmanice 14

Hořenice, šosovní vesnice 14, 52, 69

Hoře(j)ní Čermná 20, 51

Hostinné 63

Hradec nad Labem 12, 13

CH

Chrudim 13, 32

J

Jaroměř, Brdce 18

Jaroměř, Dolce 21

Jaroměř, Na Kameni 54, 63

Jaroměř, Předměstí jakubské 13, 16, 17, 18, 53

Jaroměř, Předměstí pražské 13, 16, 17, 54, 63

Jaroměř, Sladovna 16, 18, 63

Josefov 12

K

Kadaň 29, 31

Kladské pomezí 14

Kohoutov 14

Kostel, P. Marie 13

Kostel, sv. Jakuba 13, 20

Kostel, sv. Mikuláše 14, 18, 20, 87

Krabčice 14

L

Labe 12, 13, 18

Litoměřice 31

M

Malá Bukovina 20, 52

Malý Tábor 15

Metuje 12

Mělník 13

N

Nové Město pražské 25, 29

Nový Bydžov 13, 30

O

Opočno (Opočen) 63

P

Panství hradišťské 22

Panství náchodské 22

Panství Ples 12

Panství sádovské 50

Panství smiřické 52

Pacov 31

Plzeň 29

Podzidní mlýn 16

Polička 12, 13, 14

Prorub 14

Přelouč 21

S

Sezemice 12

Slezsko 13

Slotov 14

Svinišťany 14

Š

Štěpánov u Choltic 20

T

Tábor, hora 15

Trutnov 13

Ú

Úpa 12, 18

V

Vyhnánov 14

Vysoké Mýto 12, 13

východní Čechy 12, 13

Východolabská tabule 12

SEZNAM TABULEK

- Tab. č. 1 Přehled dochovaných soudních knih ze sledovaného období
- Tab. č. 2 Přehled písařských rukou zachycených v kšaftovní knize
- Tab. č. 3 Počet zápisů v dochovaných kšaftovních knihách
- Tab. č. 4 Počet zápisů označených literou a číslicí
- Tab. č. 5 Přehled zápisů v kšaftovní knize, jejich označení, datace vzniku (či
vysvědčení) a stvrzení, datum úmrtí testátora
- Tab. č. 6 Počet zemřelých a kšaftujících v letech 1688–1717

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

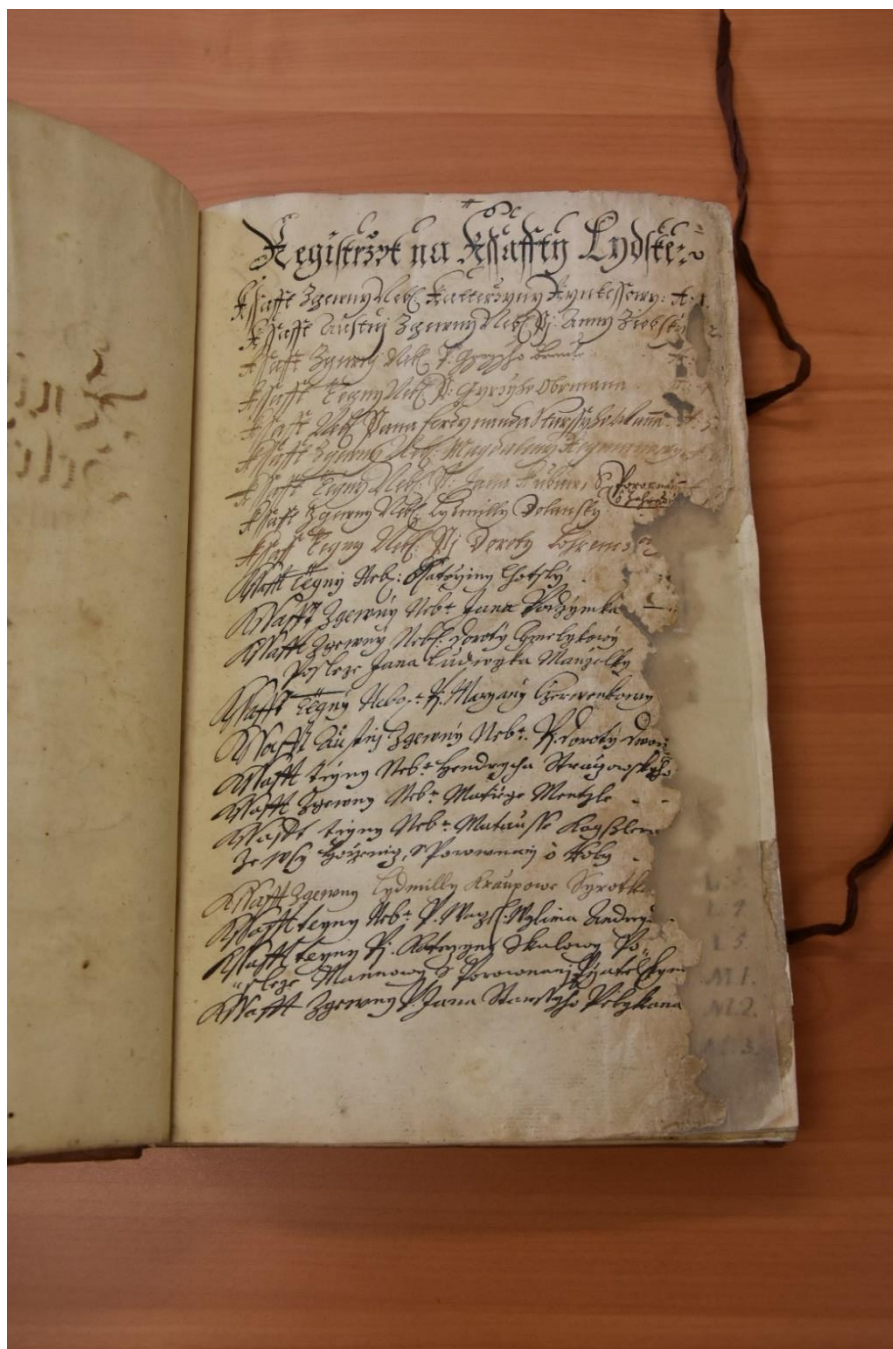
Ukázka č. 1 Jezdecká socha sv. Václava, kterou nechala v roce 1707 na bránu kostela sv. Mikuláše zhotovit dcera bývalého císařského rychtáře Václava Kosiště²⁹³

²⁹³ Foto: Ivana Vejvodová

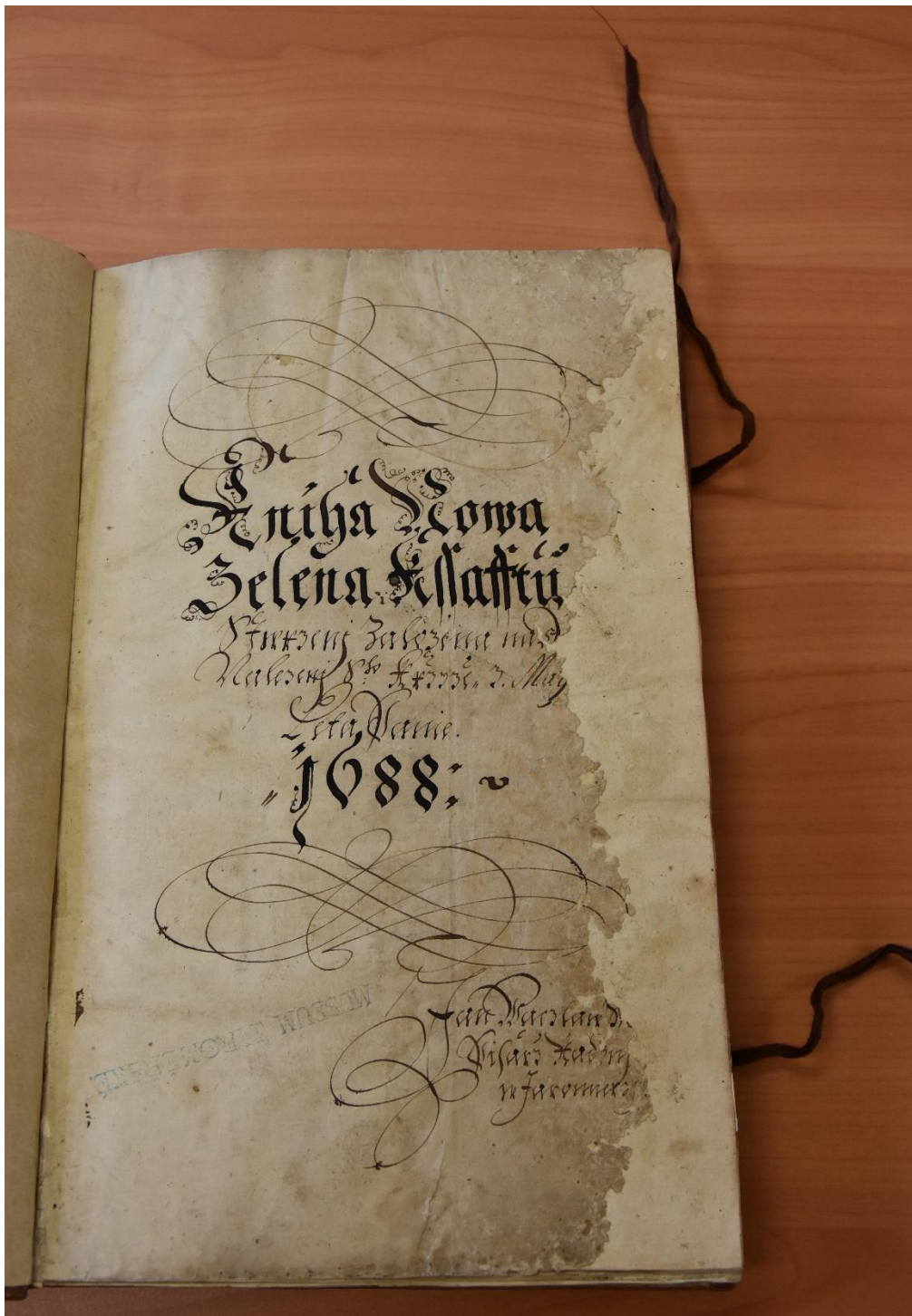
Ukázka č. 2 Přední deska kšaftovní knihy s původním torzovitým nápisem²⁹⁴

²⁹⁴ AMJ, *Kniha kšaftů a pozůstalostních inventářů 1688–1716*, přední deska.

Ukázka č. 3 První stránka jmenného rejstříku poslední dochované jaroměřské testamentární knihy – rekonstruovaný list²⁹⁵

²⁹⁵ Tamtéž, neoznačené folio.

Ukázka č. 4 Rekonstruovaný list knižního bloku s názvem knihy²⁹⁶

²⁹⁶ Tamtéž, neoznačené folio.

Ukázka č. 5 Invokace rozšířená o Blahosladenou Pannu Marii²⁹⁷

²⁹⁷ Tamtéž, B9.